

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Ústavní základy sociálních práv

JANA MATULKOVÁ

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Ústavní základy sociálních práv

JANA MATULKOVÁ

Studijní program: M6805 Právo a právní věda

Studijní obor: Právo

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Monika Forejtová, Ph.D.

PLZEŇ

2014

Stránka pro zadání diplomové práce, při tisku vyřadit a nahradit originálním zadáním.

Prohlášení:

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem, který je ve vědecké práci obvyklý.“

Plzeň, březen 2014

.....

Jana Matulková

Obsah:

Úvod	7
1. Pojem základních lidských práv a jejich umístění	9
1.1. Úvod do terminologie základních lidských práv	9
1.2. Klasifikace základních lidských práv a svobod	10
1.2.1. Obecné, nejrozšířenější třídění lidských práv	10
1.2.2. Klasifikace podle „generací“	10
1.2.3. Klasifikace podle statusu	12
1.3. Ústavní vývoj sociálních práv na naše území od roku 1918	13
2. Ústavní zakotvení sociálních práv na našem území	16
2.1. Ústava ČR	16
2.2. Listina základních práv a svobod	17
2.2.1. Struktura Listiny základních práv a svobod	18
2.2.2. Rozbor Hlavy IV. Listiny základních práv a svobod	19
2.2.3. Klasifikace sociálních práv podle Listiny	28
3. Nadstátní prameny sociálních práv	33
3.1. Mezinárodní rámec ochrany zdraví	34
3.1.1. Všeobecná deklarace lidských práv	34
3.1.2. Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech	35
3.1.3. Úmluva o právech dítěte	36
3.1.4. Úmluva o právech zdravotně postižených	36
3.1.5. Úmluva o léčebně preventivní péči a dávkách v nemoci	37
3.1.6. Evropská sociální charta	37
3.2. Mezinárodní aspekty vzdělávání	38
3.2.1. Všeobecná deklarace lidských práv	38
3.2.2. Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech	39
3.2.3. Úmluva o právech dítěte	40
3.2.4. Úmluva o právech zdravotně postižených	41
3.2.5. Listina základních práv Evropské Unie	42
3.3. Mezinárodní aspekty zaměstnanosti	42
3.3.1. Všeobecná deklarace lidských práv	43
3.3.2. Listina základních práv Evropské Unie	44
3.4. Mezinárodní rámec důstojných pracovních podmínek a záruky mzdy	44
3.4.1. Všeobecná deklarace lidských práv	45

3.4.2.	Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech.....	45
3.4.3.	Úmluva o právech dítěte	46
3.4.4.	Evropská sociální charta	46
3.5.	Listina základních práv Evropské Unie	47
3.5.1.	Výjimky z Listiny práv Evropské Unie.....	47
3.5.2.	Obsahová struktura sociálních práv v Listině základních práv Evropské Unie .	51
4.	Vybrané problémy sociálních práv ČR.....	53
4.1.	Pojistné na sociální zabezpečení	53
4.1.1.	Nemocenské pojištění	53
4.1.2.	Důchodové pojištění.....	56
4.1.3.	Příspěvek na státní politiku zaměstnanosti.....	58
4.2.	Státní sociální podpora.....	59
4.3.	Sociální pomoc.....	62
4.4.	Právní rámec ČR a její dopad na sociální problémy	62
4.4.1.	Zákon o životním minimu	62
4.4.2.	Zákon o hmotné nouzi.....	63
4.4.3.	Zákon o sociálních službách	66
4.5.	Vybraná Judikatura v ústavním právu ČR	69
	Závěr	83
	Resumé.....	84
	Seznam použité literatury	85

Úvod

Základní lidská práva poskytují nejzákladnější ochranu života a důstojnosti každé lidské bytosti. Tato práva má tedy každý člověk a představují podstatu, co znamená být člověkem a minimální nutnou míru k respektování jeho přirozené lidské důstojnosti.

Sociální práva jsou součástí těchto lidských práv, které poskytují ochranu důstojné lidské existence pomocí sociální záruky. Mezi základní sociální práva patří především právo na práci a na náležitou přípravu na povolání, právo na uspokojivé pracovní podmínky, právo na životní úroveň, právo na rodinu, právo na sociální zabezpečení další. Všechna tato práva jsou vyvozována z těch nejzákladnějších potřeb (zájmů) každého jednotlivce a stávají se dostatečným důvodem ke vzniku určitých povinností ostatních lidí.

Sociální práva představují neoddělitelnou součást základních lidských práv, a proto provedu v počátečních kapitolách diplomové práce charakteristiku těchto základních lidských práv a jejich vybranou klasifikaci. Následně se v diplomové práci zaměřím na pohled do minulosti a představím ústavní vývoj sociálních práv na území České republiky od roku 1918 do současnosti. V současném zakotvení sociálních práv v ústavním systému České republiky se zaměřím především na strukturu Listiny základních práv a svobod a rozbor Hlavy IV., která nejenom podává přesné vymezení sociálních práv, ale její články se stávají základní tezí pro ochranu těchto práv.

V další části práce se pokusím podat základní výklad nadstátních pramenů sociálních práv z pohledu mnou individuálně vybraných problémů sociálních práv. Cílem této části bude zaměřit se na aktuální problémy, které pojí mezinárodní smlouvy, mezinárodní pakty či úmluvy a další jiné nadstátní prameny s jejich ochranou. Nesmím samozřejmě opominout Listinu základních práv Evropské Unie, které se budu věnovat v poslední části kapitoly.

Poslední neopomenutelnou pasáží mé práce budou vybrané problémy sociálních práv v České republice. Zde se zaměřím na problémové a diskutabilní okruhy sociálních práv a pokusím se je představit v rámci preventivní právní ochrany zajišťované státem. Velmi důležitou roly, jako ochránce sociálních práv představuje judikatura Ústavního soudu. Tu trochu s kritickým postojem představím na „kauze slovenských důchodů“.

V práci se pokusím nejenom celkově, komplexně zpracovat zvolené téma, ale i zakomponovat vlastní argumentační názory. Cílem této práce je snaha o představení sociálních práv, a to jak z historického hlediska, tak především ve světle aktuálních hrozeb vznikajících na základě sociálních událostí poslední doby. Nedílnou součástí všech témat mé práce bude podložení příslušných právních pramenů, které bude mít za úkol dokládat, jak důležité je právní zakotvení sociálních práv a jejich ochrana.

1. Pojem základních lidských práv a jejich umístění

1.1. Úvod do terminologie základních lidských práv

Započne-li někdo psát knihu, nebo jen menší studii o lidských právech, je nutné si uvědomit, že v okamžiku, kdy jí dokončí, nepochybně vzniknou nové teorie a koncepce. Pokus o ucelenější teoretické pojetí lidských práv vyžaduje přistupovat k lidským právům nikoli jen z hlediska vědního oboru jediného, ale za spolupráce více vědních oborů. Pokusem o ucelené teoretické pojetí to nazývám zejména proto, že poznávání podstaty, rozsahu a smyslu lidských práv je dle mého názoru nikdy nekončícím procesem – jakožto individuální i globální vývoj člověka, společnosti a její kultury, a stále se vyskytující nové otázky, vyžadující odpověď. I přes tyto aspekty se pokusím o stručné a jasné vymezení pojmu základních lidských práv, neboť se domnívám, že k danému tématu mé diplomové práce zcela neodmyslitelně patří.

Lidská práva jako důležitý znak demokratického právního státu jsou založena na zásadě rovnosti všech bytostí a jsou to práva tzv. přirozená. Jsou součástí každého jedince a náleží člověku bez ohledu na pohlaví, rasu, náboženství a dalších možných odlišností. Dalším rysem těchto práv je také to, že existují bez závislosti na státní moci. Získáváme je již narozením a stávají se platnými vždy a všude. Čl. 1 Listiny stanoví, že: „Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné“. Lidská práva mají tedy specifické znaky, které jsou jim vlastní a odlišují je tak od práv jiných.

Pojem „nezadatelnost“ znamená zákaz jakéhokoli předání (zadat, postoupit, dát do zástavy) těchto práv jiné osobě. Tento zákaz se vztahuje i na situace, i kdyby se tak konalo na základě dobrovolnosti.

Pojem „nezcizitelnost“ pak zajišťuje, že tato práva nemohou být nikým, tedy žádnou lidskou bytostí převedeny za úplatu či darovány někomu jinému.

Pojem „nepromlčitelnost“ značí skutečnost, že tato lidská práva nezaniknou běžným způsobem v soukromém právu. Zaručují tedy, že nemohou být promlčena, tudíž je můžeme označit za stále platné.

Pojem „nezrušitelnost“ znamená pak zákaz státní moci zrušit tato lidská práva nebo prohlásit je za neplatné. Jsou státní mocí pouze deklarována, uznána.

1.2. Klasifikace základních lidských práv a svobod

1.2.1. Obecné, nejrozšířenější třídění lidských práv

Lidská práva, jako jeden z nejrozšířenějších katalogů práv a svobod nejsou nijak definovány. Pro poznání jejich povahy slouží mnoho klasifikací, které se vyvíjeli postupně s narůstající problematikou lidských práv. Jedním z mnoha způsobů bych uvedla nejrozšířenější třídění lidských práv a to podle jejich povahy. Je nutné poznamenat, že toto rozlišení je pouze formální a pomocné.

- *Osobní práva a svobody*: osobní nedotknutelnost, nedotknutelnost obydlí, svoboda pobytu, svoboda vyznání, právo na život, svobodu a rovnost a zajištění lidské důstojnosti atd.
- *Politická práva a svobody*: svoboda slova, svoboda tisku, právo shromažďovací, právo volební atd.
- *Sociální, hospodářská a kulturní práva*: právo na práci, právo na nemocenské a sociální zabezpečení, právo na vzdělání atd.

1.2.2. Klasifikace podle „generací“

Tato teorie vychází z představy, že „společenský a ústavní vývoj vytváří pro jednotlivce a kolektivy nové roviny vztahů a situací, které v předcházejících vývojových etapách buď neexistovali, nebo nepůsobily, anebo se projevovali pouze v zárodečné formě.¹“ Proto tyto nová základní lidská a občanská práva musíme formulovat. Pojetí jednotlivých autorů této klasifikace se liší. Někteří rozeznávají generace tři, jiní zas rozlišují generace čtyři.

- *Klasifikace na základě třech generací* je koncipovaná tak, že První generaci tvoří práva osobní a politická, která jsou považována za základní lidská práva. Do Druhé generace řadí práva sociální, hospodářská a kulturní, která jsou formulována pod vlivem sociálních hnutí a mnohostrannosti demokracie. Do Třetí generace pak spadá okruh lidských a občanských práv, který se vytváří nově – v současné době.

¹Blahož, J., Balaš, V., Klíma, K. *Srovnávací ústavní právo. 4., přepracované a doplněné vydání. Praha: WoltersKluwer ČR, a. s., 2011, 233 s.*

- *Klasifikace generací v pojetí čtyřstupňovém* nabízí detailnější členění, jak již název napovídá, na čtyři kategorie popsané v následujících odstavcích.
 - *Za první generaci* jsou považována základní lidská práva. Tato práva vychází z přirozenoprávní doktríny, která je formulovala již v průběhu 17. až 19. Století. Patří sem především práva osobní (např. právo na život, právo na osobní svobodu, svoboda pohybu apod.), tedy práva, které vyplývají ze samotné existence člověka a jsou na státu nezávislé a pouze jím garantované.
 - *Do druhé generace* řadíme např. právo volit a být volen, svobodu slova, svobodu projevu, svobodu tisku. Tyto práva se začali formulovat na přelomu 19. století a označujeme je jako práva politická. Tyto práva jsou uskutečňována na základě státu – přímo souvisejí s jeho existencí a uplatňují se v závislosti na společnosti, ve které se člověk nachází.
 - *Třetí generace* se začala nejdříve prosazovat ve 20. letech 20. století, ale nejvíce však po druhé světové válce. Tato generace představuje práva sociální, hospodářská a kulturní. Můžeme sem zařadit především právo na práci, právo na nemocenské a sociální zabezpečení, právo na vzdělání atd.
 - *Čtvrtá generace* lidských a občanských práv se shoduje s již zmíněnou třetí generací podle koncepce třístupňové klasifikace – tedy nově se vytvářejících práv.

Třetí, respektive čtvrtá generace lidských a občanských práv má podle představ autorů této koncepce především „chránit osobnost před nebezpečími, stresy a tlaky moderní přetechnizované společnosti a stále pokračující ekologickou krizí.“² Tyto následky způsobuje fakt, že dochází k velkému rozmachu civilizační úrovně bez ohledu na ekologické parametry.

Do této nové generace lidských a občanských práv jsou zahrnována práva osobní jako např. právo na ticho a klid, právo na rozvoj, právo na mír, právo na životní styl, který si člověk zvolí, právo na čisté životní prostředí a nedotčenou přírodu. Charakter politických práv má pak právo na samosprávu, právo podílet se na tvorbě politických a státních rozhodnutí atd. Právo na solidaritu, právo na kvalifikaci jakožto i právo na vyrovnání osobního handicapu, právo na ochranu zdraví nebo ochranu a rozvoj dětí a

² Blahož, J., Balaš, V., Klíma, K. *Srovnávací ústavní právo. 4., přepracované a doplněné vydání. Praha: WoltersKluwer ČR, a. s., 2011, 234 s.*

mládeže pak spadá do okruhu práv, která můžeme nazývat práva sociální, hospodářská a kulturní. Nesmíme také opomenout ochranu přírody a ochranu všech forem života, které rovněž patří do této třetí, respektive čtvrté generace.

Problémem této třetí respektive čtvrté generace je v tom, že neustále měnící se svět brání zajistit garanci všech těchto práv. Je to problém velice složitý, avšak mnoho teorií, které se zdály být nereálné a nakonec jsou v současné době samozřejmostí, dokazují, že dalším vývojem se i tato nová generace dočká svého místa.

1.2.3. Klasifikace podle statusu³

Podle klasického díla G. Jellinka *Soustava subjektivních veřejných práv* z roku 1892 se jednatel nachází v jednotlivých polohách (statutech) a to podle jeho příslušnosti ke státu. Z těchto statutů pak vyplývají tomuto jedinci nároky, které označujeme jako subjektivní veřejná práva. Tyto stavy označuje G. Jellinek jako:

- *Negativní (status negativus) status* spočívá v existenci určité vymezené sféry, kam nemůže zasahovat státní moc. Jde o vyjádření základních lidských práv a svobod a jedná se například o právo na život, právo na osobní svobodu, svoboda pohybu apod.
- *Pozitivní (status positivus) status* vymezuje oblasti, ve kterých má stát povinnost poskytovat – konat (na rozdíl od statusu negativního). Stát přiznává jednotlivci právní způsobilost k využívání státních institucí na základě státního občanství a právní rovnosti. Jedná se tedy o práva sociální, hospodářské a kulturní – například právo na sociální zabezpečení, právo na vzdělání.
- *Aktivní (status activus) status* vymezuje případy, kdy je jednotlivci přiznána způsobilost vystupovat ve prospěch státu – účastnit se při správě veřejných záležitostí. Jedná se především o právo volit a být volen.
- *Pasivní (status subjectionis) status* definuje jednotlivci základní povinnosti určité plnění ve prospěch státu a nepřipouští možnost existence osobnosti, která by nebyla omezená státem.

Zvláště prvé tři typy stavů jsou i dnes používány k označení povahy veřejných subjektivních práv z hlediska vytváření autonomních prostorů, kde je zajištěno státem

³Filip, J. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Brno: MU Brno, 1997, s. 76-79

neomezené jednání jednotlivce, dále z hlediska nároků na stát, dnes zejména v oblasti sociálních práv, a konečně z hlediska účasti na správě veřejných záležitostí (Lidská práva – globalizace - bezpečnost, Vladimír Zoubek).

1.3. Ústavní vývoj sociálních práv na naše území od roku 1918

Ústavní zakotvení sociálních práv bylo v prvopočátku existence samostatné ČSR minimální. Prozatímní ústava z roku 1918 ve svém textu zakotvovala pouze úpravu organizace veřejné moci a katalog lidských práv neobsahovala dokonce vůbec⁴, tj. zde nutno hovořit a naprosté absenci ústavní úpravy, což však bylo přirozeně dáno předpokládanou velmi omezenou časovou působností této ústavy. Ústavní listina z roku 1920 již byla plnohodnotným ústavním textem, který zakotvoval i katalog lidských práv. Úprava sociálních práv zde však byla velmi marginální⁵, když do kategorie sociálních práv lze řadit jen jedině ustanovení, a to § 126, dle kterého manželství, rodina a mateřství jsou pod zvláštní ochranou zákonů. Tento stav však plně odpovídal datu vzniku této ústavy, kdy sociální práva se počala konstitucionalizovat ve větší míře až po druhé světové válce.

Gradace ústavního zakotvení sociálních práv byla spojena až s Ústavou „9. Května“⁶. Ta se sociálním právům věnovala již ve svých základních dvanácti člancích. V čl. III odst. 3 stanovila, že všichni občané mají právo na vzdělání, právo na práci, na spravedlivou odměnu za vykonanou práci a na odpočinek po práci, přičemž národním pojištěním je občanům zajištěno zaopatření při nezpůsobilosti k práci⁷. Komplexní úprava sociálních práv pak byla obsažena v navazující kapitole první, a to především v rubrice „Práva sociální“ v § 26 – 29, specifikující vzpomínané právo, spravedlivou odměnu, právo na odpočinek a právo na ochranu zdraví. Vyšší stupeň ochrany pak náležel rovněž těhotným ženám, matkám pečujícím o děti a mládeži.

Zakotveno bylo rovněž právo na spravedlivou odměnu, dle kterého všem pracujícím přísluší právo na spravedlivou odměnu za vykonanou práci, které se zaručuje státní mzdovou politikou, řízenou v dohodě s jednotnou odborovou organizací a směřující k neustálému zvyšování životní úrovně pracujícího lidu, přičemž při určování

⁴ Srov. zákon č. 37/1918 Sb., o prozatímní ústavě

⁵ Srov. ústavní zákon č. 121/1920 Sb.

⁶ ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky

⁷ Srov. čl. III Ústavy

odměny za práci rozhoduje jakost i množství práce, jakož i prospěch, který přináší celku a za týchž podmínek mají muži i ženy za stejnou práci nárok na stejnou odměnu⁸.

Další kategorií bylo právo na ochranu zdraví, které všem občanům zaručilo právo na léčebnou péči, zaopatření ve stáří, při nezpůsobilosti k práci a nemožnosti obživy, přičemž ženy měly nárok na zvláštní péči v těhotenství a v mateřství, děti a mládež pak na zajištění svého plného tělesného a duševního rozvoje⁹.

Zakotvené právo na vzdělání, a to jako právo občanské, na jehož základě všichni občané měli právo na vzdělání a stát měl za úkol o toto právo pečovat, určovalo, aby se každému dostalo vzdělání a výcviku podle jeho schopností a se zřetelem k potřebám celku¹⁰. Základní školní vzdělání bylo formulováno zároveň jako povinné a bezplatné¹¹ s výlučným institucionálním postavením státu¹².

Také rodinná práva byla touto ústavou prohloubena. Bylo stanoveno, že manželství, rodina a mateřství jsou pod ochranou státu, přičemž stát pečuje, aby rodina byla zdravou základnou rozvoje národa. Stát také zaručoval dětem zvláštní péči a ochranu a mládeži všechny možnosti plného tělesného i duševního rozvoje a zavazoval se činit soustavná opatření v zájmu populačního rozvoje národa.

Ústava 1960 dále rozšířila rozsah sociálních práv z Ústavy 1948¹³. Ekonomickým pilířem státu byla totožně s Ústavou 1948 označena socialistická hospodářská soustava, která měla dle Ústavy vyloučit vykořisťování člověka člověkem, založit rozvoj výroby i životní úroveň pracujících, přičemž i zde bylo zdůrazněno zespolečenštění výrobních prostředků¹⁴ i řídicí role centrálního plánování¹⁵. Ústava dále stanovila, že práce je v socialistické společnosti prací ve prospěch celku a zároveň ve prospěch pracovníka samého¹⁶. V čl. 20 odst. 4 bylo stanoveno, že společnost pracujících zajišťuje rovnoprávnost občanů vytvářením stejných možností a stejných příležitostí ve všech oborech života společnosti¹⁷. Významným jednotícím prvkem ústavy bylo „sjednocení zájmů jednotlivce a společnosti“, když Ústava konstatovala, že ve společnosti pracujících, ve které je odstraněno vykořisťování člověka člověkem, jsou

⁸ Srov. § 27 ústavy

⁹ Srov. § 29 odst. 1,2 ústavy

¹⁰ § 12 odst. 1,2 ústavy

¹¹ § 13 odst. 2 ústavy

¹² § 13 odst. 1 a § 14 odst. 2 ústavy

¹³ Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky

¹⁴ „Socialistický ústavní princip“ zespolečenšťování výrobních prostředků dle doktrinárních pramenů

¹⁵ Srov. čl. 7 odst. 1,2 ústavy

¹⁶ Srov. čl. 7 odst. 3 ústavy

¹⁷ Srov. čl. 20 odst. 4 ústavy

rozvoj a zájmy každého jejího příslušníka v souladu s rozvojem a zájmy celé společnosti. Práva, svobody a povinnosti občanů slouží svobodnému a všestrannému rozvoji a uplatnění osobnosti občanů, jakož i upevnění a rozvoji socialistické společnosti, s jejímž rozvojem se dále rozšiřují a prohlubují¹⁸. Právo na práci mělo normativní podobu nároku na získání práce a spravedlivé odměny za takto vykonanou práci. Ta byla chápána tak, že občané mají nárok na odměnu za vykonanou práci dle jejího množství, jakosti a společenského významu, jež je zajištěno celou socialistickou hospodářskou soustavou, která zaručuje neustálé zvyšování reálné odměny za práci¹⁹.

Právo na odpočinek příslušelo všem pracujícím. Bylo založeno na zákonné úpravě pracovní doby, placené dovolené, péči o zotavení a péči o využití volného času na kulturní život pracujících²⁰. Právo na ochranu zdraví bylo formulováno jako právo pracujících na ochranu zdraví, léčebnou péči a hmotné zabezpečení ve stáří i při nezpůsobilosti k práci²¹.

Právo na vzdělání bylo ve srovnání s ústavou 1948 poměrně značně rozšířeno, a v novelizovaném znění čl. 24 odst. 2 Ústavy bylo formulováno jako bezplatné i na vysokých školách. Rozšířena byla rovněž i práva rodinná, a to především v posílení rovnoprávnosti žen a mužů.

Celkově je možné konstatovat, že konsekvence sledovaných ústav byla ve znamení posilování úpravy sociálních práv, rozšiřování jejich obsahu a ústavní pozice. To je spojeno rovněž s přechodem od liberálního k socialistickému zřízení státu, kdy pro socialismus je pochopitelně klíčová role právě sociálních práv. Velkorysý normativní základ sociálních práv byl však velmi oslaben především tím, že existoval pouze *de iure*, avšak fakticky řada deklarovaných práv naplňována nebyla. Důvodem byla především skutečnost, že stát neměl reálné ekonomické prostředky, aby tato práva mohl v deklarovaném normativním rozsahu skutečně realizovat. Řada formulací byla navíc natolik obecná, že hodnocení jejich naplňování je velmi obtížné a zavádějící. Obecně pak zároveň platí, že právě velký rozpor mezi ústavou *de iure* a ústavou *de facto* je typický pro celé období minulého režimu na našem území, a pro kategorii sociálních práv platí samozřejmě rovněž.

¹⁸ Srov. čl. 19 odst. 1 ústavy

¹⁹ Srov. § 21 odst. 1, 2 ústavy

²⁰ Srov. § 22 ústavy

²¹ Srov. § 23 odst. 1 ústavy

2. Ústavní zakotvení sociálních práv na našem území

Jednoznačně lze říci, že klíčovým dokumentem je zde Listina základních práv a svobod, která je komplexním katalogem lidských práv na našem území. Specifikace je potom realizována na úrovni běžných zákonů, a dále i podústavních norem. Pro ústavní právo je však rozhodující pochopitelně především úprava na ústavní úrovni. Zákonná a podzákonná úroveň pak náleží již spíše do okruhu práva sociálního zabezpečení jakožto samostatného právního odvětví, k čemuž nutno doplnit, že se jedná o úpravu velmi širokou a podléhající častým změnám, mnohdy v závislosti na aktuálním politickém kurzu státu.

Tímto rozdělením se budu řídit i v této práci, a zaměřím se proto především na právní úpravu v Listině a související judikaturu ústavního soudu.

2.1. Ústava ČR

Jakkoliv je základem naší současné ústavní koncepce sociálních práv Listina, je přinejmenším systematicky vhodné zmínit nejprve související ustanovení obsažená v Ústavě ČR., byť se Ústava této problematiky dotýká skutečně jen velmi obecně a spíše principiálně.

V Preambuli lze takto zmínit proklamaci „nedotknutelné hodnoty lidské důstojnosti“, která má rovněž svoji sociální stránku, resp. důstojnost v sociální oblasti je jednou ze složek lidské důstojnosti. ČR je rovněž deklarována jako sociálně-právní stát, což je však formulováno pouze judikaturou bez přímého normativního zakotvení, neboť ústava hovoří o ČR pouze jako o právním státu.

Ústava rovněž konstituuje základy institucionální ochrany předmětných sociálních práv. Ta náleží orgánům veřejné správy, obecným soudům i soudu ústavnímu, a to zejména v podobě řízení o kontrole ústavnosti zákonů, ústavnosti a zákonnosti podzákonných předpisů a v řízení o ústavních stížnostech fyzických osob (čl. 87 odst. 1 písm. a, b, d Ústavy). Ústava taktéž formuluje podmínky působení prezidentských mezinárodních smluv čl. 10 a čl. 49, včetně preventivní kontroly prezidentských mezinárodních smluv Ústavním soudem (čl. 87 odst. 2 Ústavy). Ústavní soud pak navíc judikoval, že mezinárodní smlouvy týkající se lidských práv považuje i po nabytí účinnosti ústavního zákona č. 395/2001 Sb., tzv. „Euronovela“ za součást

ústavního pořádku²², což výrazně posiluje ústavní pozici sociálních práv obsažených v těchto smlouvách. Normativní východisko pro ústavní pozici práva EU je potom čl. 10a Ústavy.

2.2. Listina základních práv a svobod

Ústavní úprava práv a svobod v České republice je obsažena v ústavním dokumentu označeném jako „Listina základních práv a svobod“. Listina se stala součástí ústavního pořádku podle čl. 112 odst. 1 Ústavy po vzniku ČR k 1. ledna 1993. Dále také podle čl. 3 je součástí ústavního pořádku České republiky Listina základních práv a svobod. Pokud se trochu blíže zaměřím na okolnosti vývoje v letech 1990 – 1993 Listina měla několik mezníků, které je potřeba zmínit. Dne 9. ledna 1991 byl Federálním shromážděním ČSFR schválen Ústavní zákon č. 23/1991 Sb. Tímto se Listina základních práv a svobod uvozuje jako ústavní zákon. V § 1 odst. 1 Ústavy stanoví, že Ústavní zákony, jiné zákony a další právní předpisy, jejich výklad a používání musí být v souladu s Listinou základních práv a svobod a § 7 Tento ústavní zákon a Listina základních práv a svobod nabývají účinnosti dnem vyhlášení. Z těchto ustanovení tedy dovodíme, že Listině přiznává fakticky nadústavní právní sílu. Se vznikem samostatné České republiky v roce 1993 se pak usnesením předsednictva České národní rady ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod pod č. 2/1993 Sb. stala Listina součástí ústavního pořádku České republiky. Tím tedy nadústavní právní sílu ztratila a normy v ní obsažené jsou stejné právní síly jako normy v Ústavě. Ústavním zákonem č. 162/1998 Sb. pak byla provedena změna, a to jako jediná, kdy došlo k prodloužení doby zadržení osoby z 24 hodin na 48 hodin.

Listina základních práv a svobod zakotvuje tyto hodnotové a právní principy postavení člověka a občana²³:

- zásadu nezadatelnosti, nezcizitelnosti, nepromlčitelnosti a nezrušitelnosti práv;
- zásadu rovnosti lidí v právech;
- zásadu svobody člověka v jednání, které není zákonem zakázáno, a volnosti v tom, co mu zákon neukládá;
- zásadu svobodného rozhodování o své národnosti;

²² Srov. zejména nálezy Pl. ÚS 36/01

²³ Viz k tomu blíže Klíma, K., Ústavní právo, Plzeň, A. Čeněk, 2006, str. 262 n.

- možnosti domáhat se práva u nezávislého a nestranného soudu;
- státní moc se uplatňuje jen v případech a v mezích stanovených zákonem a způsobem, který je zákonem stanoven;
- povinnosti mohou být ukládány jen na základě a v mezích zákona;
- nikomu nesmí být způsobena újma na právech pro uplatňování jeho základních práv a svobod;
- jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy;
- a další.

2.2.1. Struktura Listiny základních práv a svobod

- *Preamble* prohlašuje kontinuitu českého právního myšlení a právní filozofii, která je provázená celou Listinou;
- *Hlava I.* je nazvána Obecná ustanovení, což je jakési normativní hmotně-právní pojetí právního státu v ústavní vizi pomyslné rovnice „člověk (občan) versus právní stát“²⁴ ;
- *Hlava II.* nazvaná Lidská práva a základní svobody, se člení na oddíl první (Základní lidská práva a svobody) a oddíl druhý (Politická práva);
- *Hlava III.* je pojmenována Práva národnostních a etnických menšin;
- *Hlava IV.* nesoucí název Hospodářská, sociální a kulturní práva, zahrnuje rovněž práva ekologická;
- *Hlava V.* s názvem Právo na soudní a jinou právní ochranu, představuje procesní právo (respektive procesně-právní pojetí právního státu);
- *Hlava VI.* zařazena na závěr Listiny se jmenuje Ustanovení společná, obsahuje výjimky, interpretační a realizační pravidla a také ustanovení o azylu cizinců.

²⁴ Zoubek, Vladimír. *Lidská práva - globalizace - bezpečnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, 245 s. ISBN 978-80-7380-026-0.

2.2.2. Rozbor Hlavy IV. Listiny základních práv a svobod

Hlava IV. Listiny se nazývá „Hospodářská, sociální a kulturní práva“ přičemž, jak jsem se již zmínila, obsahuje i práva „ekologická“. „Tato práva jsou s článkem 35 a spolu s čl. 7 jejich komplexem. Tento komplex práv hlavy IV. Vyžaduje určitá plnění ze strany státu a závisí tedy na možnostech státní politiky na poli hospodářském, sociálním a kulturním“.²⁵ Hospodářská, sociální a kulturní práva vyžadují určitá plnění ze strany státu a nejsou právy absolutními jako základní práva a typická pro Hlavu II., odd. 1 Listiny. Závisí na faktické možnosti státní politiky.

Vzhledem k značnému prolínání hospodářských, sociálních a kulturních práv s právem evropským, je nutné uvést alespoň nejzákladnější a zásadní mezinárodní a evropské dokumenty, které se k Hlavě IV. Listiny vztahují. Jde o:

- Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (vyhláška FMZV č. 120/1976 Sb.);
- Evropská sociální charta Rady Evropy (ratifikovaná ČR dne 3. Listopadu 1999 a vyhlášena pod č. 14/2000 Sb.);
- Smlouva o založení ES/EU (zejména čl. 43 – 60 a dále čl. 70 - 89) a Smlouva o přistoupení nových členských států k ES/EU (sdělení MZV č. 44ú2004 Sb. M. s.);
- Úmluva Mezinárodní organizace práce č. 111/1958, o diskriminaci; v zaměstnání a povolání (č. 465/1990 Sb.);
- komplex Úmluv Mezinárodní organizace práce;
- Ev. Listina základních práv EU;
- Smlouva o založení Evropského hospodářského prostoru.

Na některý z těchto dokumentů se ve své práci ještě podrobně zaměřím, prozatím ale zůstanu u zakotvení Listiny základních práv a svobod v České republice. Je tedy potřeba se podrobně zaměřit na sociální práva v Hlavě IV. Listiny základních práv a svobod a představit její jednotlivé články. Do této hlavy patří čl. 26 – čl. 35 včetně. Koncepce těchto článků je uvedena na následujících stranách.²⁶

²⁵Zoubek, Vladimír. *Lidská práva – globalizace - bezpečnost*. 2. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2008, 339 s. ISBN 978-80-7380-103-8

²⁶ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

Článek 26

(1) Každý má právo na svobodnou volbu povolání a přípravu k němu, jakož i právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost. „Česká republika (stejně jako EU a celá euroatlantická civilizace) ctí zásady svobodné a otevřené společnosti, kde povolání není vázáno na příslušnost ke kastě (do níž se člověk narodí jako např. v hinduistickém hospodářsko-sociálním a náboženském systému v rámci tzv. varny) a povolání se z hlediska právního systému obligatorně nedědí.“²⁷ S tímto právem je spojováno oprávnění každého ke svobodné volbě povolání a přípravě k němu. Práce je zásadní předpoklad existence člověka, a nejde jen pouze o způsob, jakým pracovní čas tráví, ale je předpokladem obživy a dává životu smysl.

(2) Zákon může stanovit podmínky a omezení pro výkon určitých povolání nebo činností. Tyto podmínky a omezení výkonu určitých povolání a činností zahrnují především neslučitelnost některých funkcí a činností (např. k odstranění konkurujících zájmů)²⁸ a obecně platné zvláštní podmínky jako např. státní občanství ČR, bezúhonnost, zákaz konkurence, dosažené vzdělání, odborné zkoušky či praxe a mnoho dalších. Pro srovnání mohu odkázat na judikaturu Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 559/02, kde na základě čl. 26 odst. 2 LZPS Ústavní soud umožnil, aby zákon stanovil zákonné podmínky pro výkon podnikatelské činnosti.

(3) Každý má právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací. Občany, kteří toto právo nemohou bez své viny vykonávat, stát v přiměřeném rozsahu hmotně zajišťuje; podmínky stanoví zákon. Již Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech upravuje v článku 6 odst. 1, že smluvní strany Paktu - tedy státy, uznávají právo na práci a že každý má příležitost si na živobytí vydělávat svojí prací. Tu si i svobodně vybírá nebo přijme a příslušnými kroky toto právo chrání. Pro české občany je toto právo zakotveno v zákoně o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb.

²⁷ Zoubek, Vladimír. *Lidská práva - globalizace - bezpečnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, 340 s. ISBN 978-80-7380-026-0.

²⁸ Viz např. některá ustanovení zák. č. 238/1992 Sb., o střetu zájmů

(4) Zákon může stanovit odchylnou úpravu pro cizince. Toto ustanovení se vztahuje na všechny předchozí odstavce, tedy jak na svobodnou volbu povolání a přípravu k němu, právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost, tak na právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací. Odchylná zákonná úprava podle tohoto článku stanovuje, že odlišné zacházení s občany ČR a cizinci ve vztahu ke jmenovaným pracím není diskriminací, ale zároveň nemůže znamenat naprosté popření daného základního práva. Česká republika nejenom musí vůči cizincům respektovat celou řadu mezinárodních lidskoprávních závazků, kde asi nejdůležitější se stává Listina EU (podrobněji v další kapitole), ale jsou tady i podústavní zákony jako např. již zmíněný zákon o zaměstnanosti, či živnostenský zákon č. 455/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

Článek 27

(1) Každý má právo svobodně se sdružovat s jinými na ochranu svých hospodářských a sociálních zájmů.

(2) Odborové organizace vznikají nezávisle na státu. Omezovat počet odborových organizací je nepřípustné, stejně jako zvýhodňovat některé z nich v podniku nebo v odvětví.

(3) Činnost odborových organizací a vznik a činnost jiných sdružení na ochranu hospodářských a sociálních zájmů mohou být omezeny zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu bezpečnosti státu, veřejného pořádku nebo práv a svobod druhých.

(4) Právo na stávkou je zaručeno za podmínek stanovených zákonem; toto právo nepřísluší soudcům, prokurátorům, příslušníkům ozbrojených sil a příslušníkům bezpečnostních sborů.

Tyto články deklarují sumu odborářských a zaměstnaneckých práv neboli tzv. práv koaličních. V kontextu s čl. 20. odst. 2 Listiny, který zaručuje sdružování v politických stranách, je článek 27 odlišný jak v předmětu, tak především v subjektu. V případě koaličních práv je „každým“ každý člověk, a to v různých sociálně-ekonomických rolích, kdežto v čl. 20 odst. 2 je to „občan“.

Oproti obecnému sdružovacímu právu, je účelem tohoto typu sdružování ochrana hospodářských a sociálních zájmů sdružujících se osob. Tato přidaná hodnota souvisí především se statutem osoby na pracovním trhu. Příkladem mohou být odbory určitých profesí, zaměstnavatelské svazy, profesní sdružení či odborové organizace. Vnik nezávislý na státu nevylučuje následnou registraci odborové organizace, avšak tento úkon není konstitutivní. Odborové organizace či organizace zaměstnavatelů se stávají právnickou osobou dnem následujícím poté, kdy byl Ministerstvu vnitra doručen návrh na její evidenci²⁹. Je také chráněna pluralita sdružení a to zákonem č. 120/1990 Sb., kterým se upravují některé vztahy mezi odborovými organizacemi a zaměstnavateli. Omezení činnosti odborových organizací a vzniku a činností jiných sdružení lze pouze zákonem a v kontextu s požadavkem nezbytnosti v demokratické společnosti a taxativním výčtem názvů omezení (např. ochrana práv třetích osob).

Právo na stávku, které deklaruje odst. 4, je právem jednotlivců. Lze však dovodit, že ji lze efektivně vykonávat jen ve skupině, kolektivu. Stávka je krajní způsob – nástroj pracovního či kolektivního sporu, s jejíž pomocí dochází k vyrovnání váhy mezi zaměstnanci a zaměstnavateli. Typickou stávkou je stávka, která má povahu nátlaku na zaměstnavatele (přerušeni, či zastavení práce, popřípadě její zpomalení, průvody, blokace komunikací a mnoho dalších), aby zlepšil pracovní prostředí, zvýšil mzdy, či prodloužil dovolené. Právo na stávku je zaručeno za podmínek stanovených zákonem. Ovšem nelze opomenout čl. 41 Listiny, podle kterého platí, že tohoto práva se lze domáhat pouze v mezích zákonů, které provádějí čl. 27 odst. 4 Listiny (podrobněji bude vysvětleno v další kapitole).

Článek 28

(1) Zaměstnanci mají právo na spravedlivou odměnu za práci a na uspokojivé pracovní podmínky. Podrobnosti stanoví zákon. Právo na spravedlivou odměnu za práci a na uspokojivé pracovní podmínky obsahově navazuje na právo na práci dle článku 26 odst. 3 Listiny. Na rozdíl od práva na práci, které zajišťuje samotnou existenci pracovního poměru, práva podle tohoto článku se týkají obsahu pracovního poměru. Konkrétně je to ochrana zaměstnance jako slabší strany. Ochranné zákonodárství těchto práv se vyvíjelo již od konce 19 století pod vlivem sociálně demokratického hnutí a byly deklarovány na ústavní úrovni. Práva zaměstnanců jsou zaručena i

²⁹§ 9a zák. č. 300/1990 Sb., který se mění a doplňuje zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů

v mezinárodních smlouvách o lidských právech, ale to bude více rozebíráno v dalších kapitolách. Podle článku 28 Listiny tyto základní práva mají pouze zaměstnanci, jako specifický subjekt. Definice pojmu zaměstnanec vyplývá ze zákoníku práce přesněji v zák. 65/1965 Sb., v platném znění. Zákoník práce pak upravuje jak obecné a nejvýznamnější zásady odměňování pro všechny typy zaměstnavatelů a všechny zaměstnance v pracovním poměru, tak i jednotlivé pojmy, např. mzda, náhrady výdajů apod. Tyto zákonné definice nikterak nesnižují standard ústavní ochrany základních práv (jako předpisu vyšší právní síly), ale dobře vystihují, kdo je nositelem práv podle čl. 28 Listiny, tedy kdo má právo na spravedlivou odměnu za práci a na uspokojivé podmínky a co je obsahem těchto práv, respektive povinností na straně druhé. Nemohu si odpuštit zmínku o zákazu diskriminace a následné ochraně proti takovému porušení, které jsou též obsaženy v zákoníku práce.³⁰

Článek 29

(1) Ženy, mladiství a osoby zdravotně postižené mají právo na zvýšenou ochranu zdraví při práci a na zvláštní pracovní podmínky.

(2) Mladiství a osoby zdravotně postižené mají právo na zvláštní ochranu v pracovních vztazích a na pomoc při přípravě k povolání.

(3) Podrobnosti stanoví zákon.

Článek 29 upravuje „zvláštní sociálněekonomická práva sociálních menšin, coby specifických subjektů („ženy“, „mladiství“, „osoby zdravotně postižené“).“³¹S čl. 28 Listiny mají tyto práva společné a jsou specifická tím, že zavazují zákonodárce, aby přijal kogentní úpravu ve prospěch slabší strany pracovněprávního vztahu. Práva v čl. 29 odst. 1 je možné chápat jako lex specialis k právu na ochranu zdraví podle čl. 31 Listiny a také k právu na uspokojivé pracovní podmínky podle čl. 28 Listiny. Práva v čl. 29 odst. 2 jsou zas speciální k čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny. Potřeba zvláštní ochrany žen, mladistvých a osob zdravotně postižených jsou vyvolány určitými biologickými a sociálními důvody obecně a opět odkazují na další kapitoly mé práce, kde se jimi budu podrobněji zabývat. Co se týká odst. 3, jak jsem se již zmínila, s čl. 29 Listiny se poji

³⁰§ 1 odst. 3 až 10 a §7 odst. 2 zák. č. 65/1965 Sb., zákoník práce, v platném znění

³¹Zoubek, Vladimír. *Lidská práva – globalizace - bezpečnost. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, 348 s. ISBN 978-80-7380-103-8*

závazek zákonodárce k přijetí kogentní úpravy ve prospěch žen, mladistvých a osob zdravotně postižených. Zákonodárce tedy podrobnosti činí především v zákoníku práce, zákoně o zaměstnanosti a zákoně č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací.

Článek 30

(1) Občané mají právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele.

(2) Každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek.

(3) Podrobnosti stanoví zákon.

Článek 31

(1) Každý má právo na ochranu zdraví. Občané mají na základě veřejného pojištění právo na bezplatnou zdravotní péči a na zdravotní pomůcky za podmínek, které stanoví zákon.

Článek 32

(1) Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena.

(2) Ženě v těhotenství je zaručena zvláštní péče, ochrana v pracovních vztazích a odpovídající pracovní podmínky.

(3) Děti narozené v manželství i mimo ně mají stejná práva.

(4) Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.

(5) Rodiče, kteří pečují o děti, mají právo na pomoc státu.

(6) Podrobnosti stanoví zákon.

Článek 33

(1) Každý má právo na vzdělání. Školní docházka je povinná po dobu, kterou stanoví zákon.

(2) Občané mají právo na bezplatné vzdělání v základních a středních školách, podle schopností občana a možností společnosti též na vysokých školách.

(3) Zřizovat jiné školy než státní a vyučovat na nich lze jen za podmínek stanovených zákonem; na takových školách se může vzdělání poskytovat za úplatu.

(4) Zákon stanoví, za jakých podmínek mají občané při studiu právo na pomoc státu.

Práva, která jsou v článcích 30-33 Listiny upraveny, jsou nezbytnou součástí deklarovaných základních lidských práv. Tyto práva ale zmíním nejenom v následujících Mezinárodních smlouvách („Nadstátní prameny sociálních práv“), ale podrobněji se jimi budu zabývat ve 4. kapitole diplomové práce – „Vybrané problémy sociálních práv v ČR“, kde budou vysvětleny a spojeny s právní ochranou v rámci České republiky.

Článek 34

(1) Práva k výsledkům tvůrčí duševní činnosti jsou chráněna zákonem.

(2) Právo přístupu ke kulturnímu bohatství je zaručeno za podmínek stanovených zákonem.

Tyto práva spadají nejenom do samostatného práva kulturního, ale má také úzkou spojitost s právem vlastnickým (čl. 11 Listiny) a se svobodou myšlení, vědeckého bádání a umělecké tvorby (čl. 15 Listiny) a se svobodou projevu (čl. 17 Listiny). Výsledkem tvůrčí duševní činnosti je zpravidla vytvořené dílo. Autorovi tohoto díla na základě deklarovaných práv v čl. 15 Listiny (svoboda myšlení, vědeckého bádání a umělecké tvorby) pak přísluší vedle autorského práva – jako je např. literární, vědecké, umělecké apod. i tvůrčí právo patentové a vynálezů, právo užitečné či průmyslově vzorové. Všechny tyto tvůrčí práva jsou ryze majetková práva duševního vlastnictví a jsou chráněny v čl. 17 Listiny. Mezi předpisy a prameny, které výsledky tvůrčí duševní činnosti chrání, jsou zákon č. 121/2001 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), zákon č. 527/1990 Sb., o vynálezech a zlepšovacích návrzích, v platném znění,

zákon č. 14/1993 Sb., o opatřeních na ochranu průmyslového vlastnictví, nebo zákon č. 478/1992 Sb., o užitných vzorech.

Jako kulturní bohatství jsou v právu vnímány především předměty kulturní hodnoty. Vedle lidských výtvorů, které jsou významné pro historii, literaturu, umění či vědu pod ně řadíme i kulturní památky, ale třeba i jazyk, tradice, nářečí. Zaručit právo na přístup ke kulturnímu bohatství (obdobně jako v případě práv v odst. 1) je povinností státu, což znamená i povinnost přijmout příslušné zákony, které jej zaručí.

Článek 35

(1) Každý má právo na příznivé životní prostředí.

(2) Každý má právo na včasné a úplné informace o stavu životního prostředí a přírodních zdrojů.

(3) Při výkonu svých práv nikdo nesmí ohrožovat ani poškozovat životní prostředí, přírodní zdroje, druhové bohatství přírody a kulturní památky nad míru stanovenou zákonem.

Práva, která jsou zakotvená v tomto článku, souvisí s ekologickou problematikou. Vedle stanovených subjektivních práv jedinců ukládá všem povinnost, že při výkonu svých práv nesmí nikdo ohrožovat ani poškozovat životní prostředí, přírodní zdroje, druhové bohatství přírody a kulturní památky nad míru stanovenou zákonem. Z toho vyplývá, že tato uložená povinnost i subjektivní práva v článku zmíněná musí být konkretizována v zákoně. Konkretizace čl. 35 odst. 1 Listiny provádí zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon nedefinuje, co se rozumí pod pojmem „příznivé životní prostředí“, avšak pojem „životní prostředí“ zde nalezneme. Je definován v § 2 a to jako: „Vše, co vytváří přirozené podmínky existence organismů včetně člověka a je předpokladem jejich dalšího vývoje. Jeho složkami jsou zejména ovzduší, voda, horniny, půda, organismy, ekosystémy a energie“³² Dále též stanovuje odpovědnost za porušení povinnosti při ochraně životního prostředí, následné sankce atd. Dále bych pouze zmínila trestní zákon č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů, který obsahuje trestněprávní ochranu životního prostředí a je zakotvena ve dvou paragrafech. V §181a jde o trestný čin úmyslný, v §181b o trestný čin nedbalostní.

³² zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, ve znění pozdějších předpisů

Sociální práva lze chápat jako nejvýznamnější součást hlavy čtvrté Listiny, která zakotvuje práva hospodářská, sociální a kulturní (dále též HSKP). Ty je možno považovat za třetí či čtvrtou generaci lidských práv, která se začala rozvíjet obzvláště po druhé světové válce. Jejich předmětem je formulace podmínek vytvářejících garance kvality lidského života a jeho důstojnosti, čímž představují určitou nadstavbu pro práva osobní, v Listině zakotvená v hlavě druhé oddílu prvním³³. Práva sociální jsou ovládána především principem lidské důstojnosti a principem solidarity s cílem zajistit každému dostupnost nejvýznamnějších hmotných statků a hodnot, a to formulací práv na sociální pomoc v případě vzniku určitých sociálních událostí, anebo založením práva na bezplatný přístup k těmto hodnotám³⁴. To je odlišuje od práv hospodářských, která mají v širším významu sice také směřovat k zajištění lidsky důstojného života jejich adresátů, avšak neomezují se na tento minimální cíl a především pak nejsou založena na solidárním plnění spojeného s přerozdělováním, ale naopak na vlastní ekonomické činnosti jejich adresátů.

Tím je zároveň možné říci, že hospodářská a sociální práva jsou z hlediska způsobu jejich naplňování de facto protikladná. Navíc nutno zmínit, že mají-li být naplňována práva sociální, je to většinou možné pouze za současného omezení individuálních hospodářských aktivit jednotlivců, resp. užitků jimi získaných, neboť část z nich je pomocí systémů veřejných financí přerozdělována ve prospěch osob stížených některou sociální událostí.

Z pohledu způsobu financování jsou pak sociální a kulturní práva omezením individuálních práv hospodářských, resp. omezením individuálního vlastnického práva, jehož naplnění patří mezi významné cílové hodnoty práv hospodářských. K realizaci těchto podskupin HSKP je totiž ve většině případů nezbytné omezit individuální vlastnické právo jednotlivců, a pomocí přerozdělení takto získaných statků realizovat požadované hodnoty³⁵.

³³ Příkladem může být právo na lidskou důstojnost či právo na život z hlediska jeho naplnění konkrétním kvalitativním obsahem.

³⁴ Klíma jednotlivé pilíře sociálních práv dělí na sociální zabezpečení, důchodové pojištění, sociální péči a sociální podporu. Blíže k tomu KLÍMA, K. Ústavní právo. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 374an.

³⁵ Pomocí daňového systému apod.

Na straně druhé je nutné si všimnout, že řada práv zakotvených v hlavě čtvrté Listiny má současně atribut sociální, hospodářský i kulturní. Příkladem může být právo na vzdělání, které je přípravou na budoucí povolání (aspekt hospodářský), v určitém rozsahu je přístupné bezplatně (aspekt sociální) a současně je prostředkem poznání v nejširším smyslu (aspekt kulturní).

Záleží rovněž na interpretačních kontextech, kdy např. právo na práci (v Listině formulováno jako právo získávat hmotné prostředky prací) lze chápat ve významu hospodářském (tj. právo pracovat, pokud daný jednatel do pracovněprávního vztahu vstoupí), anebo právo na zajištění práce pomocí státu (tj. právo obdržet pracovní místo). I proto nelze vnímat stabilní rozhraničení mezi právy sociálními, hospodářskými a kulturními jako příliš výstižné.

2.2.3. Klasifikace sociálních práv podle Listiny

Nyní se blíže zaměřím na možné klasifikace zakotvení sociálních práv v Listině. Především je nutno rozlišovat, zda jsou jednotlivá práva formulována jako občanská (tj. náležící pouze státním občanům ČR), anebo obecně lidská (tj. náležící každé fyzické osobě). Mezi občanská náleží:

- hmotné zabezpečení v nezaměstnanosti (čl. 26 odst. 3 Listiny);
- hmotné zabezpečení ve stáří, při nezpůsobilosti k práci a při ztrátě živitele (čl. 30 odst. 1);
- bezplatná zdravotní péče a zdravotní pomůcky na základě veřejného zdravotního pojištění (čl. 31);
- bezplatné vzdělání na základních a středních školách, podmíněně též na školách vysokých (čl. 33 odst. 2).

Ostatní sociální práva v Listině jsou pak Listinou formulována jako obecně lidská, tj. náležící každému, kdo splní Listinou vymezené podmínky.

Dále je možné rozlišovat jednotlivá sociální práva v závislosti na tom, zda jsou přiznávána pouze osobám fyzickým, anebo i právnickým. Listina je primárně pochopitelně katalogem práv vztahujících se k osobám fyzickým, avšak některá práva v jejím textu zakotvená již z povahy věci musí nutně náležet i osobám právnickým, což

začasto specifikuje též judikatura ústavního soudu³⁶. Pro sociální práva však shledáváme téměř výlučnou vazbu k osobám fyzickým, neboť tato kategorie práv má primární vazbu právě k nim, a mnohdy ani jiná interpretace není možná (srov. např. právo těhotných žen na přiměřené pracovní podmínky ve smyslu čl. 32 odst. 2 Listiny, které samozřejmě nemá žádnou analogii pro zakotvení úpravy právnické osoby).

Jedním z ojedinělých ustanovení upravujících v této hlavě alespoň rámcově postavení právnických osob je pak čl. 27 odst. 2.3 Listiny ve vztahu k odborovým organizacím. Z uvedených ustanovení lze dovodit samozřejmě pouze základní kontury takového postavení³⁷. Obecně náleží materie základních práv právnických osob k doposud nikoliv zcela dořešeným okruhům, jejichž těžiště nalézáme primárně v judikatuře ústavního soudu.

Jednotlivá sociální práva v Listině je možné dále rozlišovat i v závislosti na tom, zda jsou koncipována všeobecně (každý člověk či každý občan), anebo zda jsou vázána k určitým specificky vymezeným subjektům, jež tvoří jejich výlučné adresáty Listinou formulované. Takto lze rozlišovat kupř. práva náležící jen specifickým subjektům, jakými mohou být zaměstnanci, ženy, mladiství, zdravotně postižení aj, jak zakotvuje kupř. čl. 28 a čl. 29 Listiny. Těm pak náleží zpravidla určitá práva, která mají kompenzovat jejich objektivní znevýhodnění vyplývající ze slabšího postavení v sociální realitě, tj. kupř. u zmíněných subjektů se jedná o zvláštní ochranu v pracovněprávních vztazích, dále rozlišovanou i v závislosti na stupni ohrožení (silnější ochrana tak např. náleží dětem než mladistvým či těhotným ženám ve srovnání s obecnou sociální kategorií žen jako takových).

Jiným klasifikačním kritériem může být rozlišování, zda se konkrétně zakotvená práva váží pouze k subjektům individuálním, či zda jsou koncipována spíše ve vztahu ke kolektivnímu výkonu, který předpokládají. Individuální práva samozřejmě převažují, a lze mezi ně řadit např. právo na ochranu zdraví, právo na sociální pomoc, právo na vzdělání aj. Je však možno identifikovat i některá sociální práva, která předpokládají výkon kolektivní, a to typicky právo na stávkou (čl. 27 odst. 4), které je sice garantováno rovněž každému jednotlivci, avšak k plnohodnotné realizaci jeho účelu lze předpokládat spíše jeho kolektivní výkon.

³⁶ *Typicky se jedná o kategorii práv na spravedlivý proces.*

³⁷ *Určit lze např. právo odborových organizací na vznik, právo na oddělení od státu nebo právo nebýt diskriminován státem.*

Dalším hlediskem posuzování můžeme označit způsob realizace jednotlivých sociálních práv. Typickou kategorií jsou zde práva vázaná na hmotné plnění prostřednictvím orgánů veřejné moci, jež jsou zároveň jistým vzorovým příkladem práv kategorie status positivu, vyjadřujících přímý vztah inter partes mezi jednotlivcem a státem, jehož předmětem je právě ono hmotné plnění. Tato skupina obsahuje především právo na sociální podporu, péči nebo služby, kdy adresátovi je poskytována určitá finanční částka (např. podpora v nezaměstnanosti v čl. 26 odst. 1 Listiny) nebo jiné plnění. Konkrétně pak můžeme na základě prováděcích zákonů rozlišovat především různé formy sociální podpory³⁸, sociální péče³⁹, sociální pomoci aj., což je zpravidla vždy jistým způsobem vázáno na systémy veřejnoprávního pojištění.⁴⁰ Jinou formu pak představuje zpřístupnění jednotlivých statků odstraněním ekonomických bariér, a to prostřednictvím přerozdělování v rámci veřejných rozpočtů. Zde tak již adresátům nejsou poskytovány hmotné prostředky na dosažení určitého statku (viz výše), ale je jim naopak tento statek zpřístupněn tím, že jim je poskytnut bezplatně. Typickým příkladem je právo na bezplatnou zdravotní péči (čl. 31 Listiny) nebo právo na bezplatné vzdělání (čl. 33 odst. 2 Listiny).

Rovněž pak lze i v kategorii sociálních práv přirozeně identifikovat práva, která nejsou spojena s žádnými hmotnými statky a váží se spíše k určité činnosti, jež má směřovat zpravidla k ochraně důstojnosti svých adresátů. Tato práva se tak nerealizují hmotným plněním, ale určitou obecněji formulovanou činností, jakou je např. sdružovací právo k ochraně sociálních zájmů zaměstnanců, nebo opět již zmiňované právo na stávkou.

Z hlediska právních odvětví jednoduchého práva, jež představují prováděcí úpravu, se jednotlivá sociální práva koncentrují do dvou základních oblastí.

Tou *první* je provedení v rámci pracovního práva, jenž zahrnuje zejména právo na práci (čl. 26 odst. 1 Listiny), právo sdružovat se v odborových organizacích (čl. 27 odst. 2, 3 Listiny), právo na stávkou (čl. 27 odst. 4 Listiny), právo na spravedlivou

³⁸U nás tento základ sociální podpory představuje především zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

³⁹Srov. zejména zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

⁴⁰Zejména zákon ČNR č. 551/1991 Sb., o Všeobecné zdravotní pojišťovně České republiky, zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců, zákon č. 266/2006 Sb., o úrazovém pojištění zaměstnanců, zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění a zákon č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem a o změnách některých zákonů souvisejících s jeho zavedením.

odměnu za práci a uspokojivé pracovní podmínky (čl. 28 Listiny) i právo na ochranu žen, mladistvých a zdravotně postižených osob v pracovněprávním procesu (čl. 29 Listiny).

Druhou je potom provedení v rámci práva sociálního zabezpečení. Zde je možno rozlišovat oblast uspokojování sociálních potřeb, largo sensu (v širším smyslu) celým systémem sociálního zabezpečení (zejm. čl. 30 odst. 1 Listiny). Dále pak oblast ochrany zdraví (čl. 31 Listiny), vzdělání na základních, středních i vysokých školách (čl. 33 odst. 2 Listiny) a rovněž pak oblast ochrany rodiny, rodičovství, péče o děti a výchovy dětí (čl. 32 Listiny).

Uvedené členění je však nutné vnímat spíše jen schematicky, neboť řada subjektivních práv je realizována současně odvětvím práva pracovního i práva sociálního zabezpečení. To se typicky týká kupř. práva na podporu v nezaměstnanosti, úpravu podmínek při práci aj.

Dalším hlediskem je potom klasifikace podle obsahu jednotlivých sociálních práv. Jak již bylo zmíněno, stěžejní je zde vztah inter partes mezi jednotlivcem a státem, který zpravidla obsahuje povinnost státu poskytovat adresátům těchto práv určitá plnění. To potom můžeme rozlišovat např. podle klasické kategorizace známé z teorie práva takto:

- *Dare* - představuje jednorázové plnění orgánů veřejné moci vázané na incidentní sociální událost, tj. např. porodné.
- *Facere* - představuje opakované plnění ze strany veřejné moci vůči adresátům vázané na dlouhodobější sociální situaci, tj. např. podpora v nezaměstnanosti, invalidní či starobní důchod aj.
- *Non facere* – v oblasti sociálních práv méně častá forma, kdy stát předmětná práva nezajišťuje pomocí aktivního plnění na bázi status positivus, ale garancí nedotknutelnosti určitých institutů. Typicky se to týká některých rodinných práv v čl. 32 Listiny.
- *Pati* – explicitně formulovanou sociální povinností je přímo na základě textu Listiny povinná školní docházka po dobu stanovenou zákonem, jak určuje čl. 33 Listiny. V oblasti jednoduchého práva pak samozřejmě nalezneme řadu dalších, přímo z textu Listiny vyplývajících, a to např. nucené hospitalizace v souvislosti s ochranou veřejného zdraví, účast na veřejných pojistných systémech atd.

Mimořádně významnou skutečností, která klíčovým způsobem zasahuje do rozsahu mnoha výše popisovaných základních práv, je článek 41 odst. 1 Listiny. Ten konstatuje, že jednotlivých hospodářských, sociálních a kulturních práv v něm vyjmenovaných je možné se domáhat pouze v mezích běžných zákonů, které tato práva provádějí (čl. 26, čl. 27 odst. 4, čl. 28 až 31, čl. 32 odst. 1 a 3, čl. 33 a 35).

Vzhledem k tomu, že některá výše zmíněná rodinná práva jsou pod tento článek rovněž podřazena, dopadá tak toto zúžené působení ústavního textu i na ně. Hlavním důsledkem je skutečnost, že práva podřazená pod toto ustanovení lze z pozice jejich vymahatelnosti rozlišovat ve dvou základních režimech. Tím prvním je jejich soudně vymahatelný rozsah, který je dán jejich rozsahem na základě zmíněných prováděcích zákonů, přičemž zde se jedná o standardní soudně vymahatelný obsahový základ. Tím druhým je pak jejich Listinou zaručený rozsah, který však směřuje nad rámec prováděcí zákonné úpravy a proto není soudně vymahatelný. Jedná se tak tedy o jejich jakousi formu naturální obligace, kdy jednotlivec má takovéto nevymahatelné sociální právo vůči státu samotnému.

Především lze o právech podřazených pod článek 41 odst. 1 hovořit jako o právech podmíněných. Jejich podmíněnost lze chápat ve dvou vzájemně souvisejících významech. Tím prvním je podmíněnost rozsahem, který těmto právům běžný zákon určí, tj. rozsahem jejich vymahatelnosti, pro jehož určení je podmínkou právě příslušné zákonné vymezení. Tím druhým významem je pak samotná podmíněnost vznikem takového zákona, kdy ústavně předpokládané vymezení zákonného rozsahu je tedy podmíněno nejen tím, jak jej zákon formuluje, ale zároveň tím, že takový zákon vůbec vznikne.

S jistou rezervou tak lze říci, že soudní vymahatelnost těchto práv je zároveň podmíněna existencí prováděcího zákona, což však samozřejmě nelze chápat tak, že pakliže by zákonodárce předmětný zákon nepřijal vůbec, dané sociální právo by představovalo již zmíněnou naturální obligaci jako celek.⁴¹ Spíše zde lze hovořit o situaci, kdy při absenci prováděcího zákona je předmětné právo vymahatelné přímo z textu Listiny za případných omezujících podmínek daných principy charakterizujícími celkový rozsah sociálních práv v Listině.

Dalším rysem je pak tzv. podústavnost práv pod uvedený článek zakotvených. Ta sama o sobě vyplývá již z výše uvedené koncepce, že jednotlivá práva pod tuto

⁴¹K uvedené problematice sociálních práv se vyjadřoval ve své judikatuře velmi podrobně i Ústavní soud např. v nálezu Pl. ÚS 2/08

degradační klauzuli podřazena jsou vymahatelná až v samotném úmyslu (záměru) běžného zákona, tj. Listina zde plnohodnotně nevytváří meze běžnému zákonu, ale naopak zákon vytváří meze použitelnosti Listiny. I zde je však nutná povinnost respektovat podstatu a smysl Listinou zaručených práv, jak vyplývá z čl. 4 odst. 4 Listiny, což opakovaně zdůrazňoval rovněž i Ústavní soud, např. v nálezu Pl. ÚS 24/99. Můžeme si tak všimnout, že postavení těchto práv je ve srovnání s ostatními kategoriemi základních práv Listinou založených jednoznačně slabší a není zde možné hovořit o plnohodnotné přímé účinnosti textu Listiny, jak by bylo jinak možné očekávat v souladu s doktrínou ústavního státu.

Uvedené skutečnosti pak zejména při zřeteli k souvislostem s právy osobními, požadavkem naplňování principu lidské důstojnosti i obecnou doktrínou sociálně-právního státu lze považovat za patřičně neodůvodněný ústavní deficit, který by nepochybně měl být odstraněn.

3. Nadstátní prameny sociálních práv

Úvodem k této problematice bych ráda uvedla, jak důležité jsou nadstátní prameny sociálních práv důležité pro jejich ochranu. Je důležité si uvědomit, že státu plyne obligatorní povinnost nejenom z právních předpisů ČR, ale právě i z mezinárodních smluv. Mezinárodní smlouvy, které jsou Českou republikou ratifikovány, se stávají součástí našeho právního řádu a to silou větší než zákon a nižší než zákon ústavní. Žádný zákon nesmí odporovat ustanovením ratifikované mezinárodní smlouvy. V případě tohoto porušení bude napaden žalobou nebo Ústavním soudem anulován – prohlášen za neplatný. Povinností státu je tedy zaručit a zabezpečit práva vyplývající z mezinárodních smluv.

Mezinárodní dokumenty nejsou jediným nadstátním pramenem. Mimo nich je nutno zmínit také dokumenty Evropské Unie obsahující sociální práva. Evropská unie je založena na zásadách právního státu. Její veškerá činnost spočívá ve smlouvách, se kterými členské země vyslovili souhlas (dobrovolně a demokraticky) a stali se tak pro ně závazné. Tyto dohody pak představují jednotlivé cíle Evropské Unie. Hlavním cílem je právě podpora dodržování lidských práv (kam samozřejmě patří již zmiňovaná sociální práva) a to nejen v rámci EU, ale i na celosvětové úrovni.

V této práci se zaměřím především na problematiku ochrany sociálních práv v rámci mezinárodních smluv. Pokusím se nejdříve o systematický výklad jednotlivých vybraných sociálních problémů, které vznikají na základě sociálních událostí. Tyto vzniklé problémy pak podřadím pod již konkrétní mezinárodní či evropské dokumenty, které obsahují jejich ochranu. Konkrétněji se zaměřím na okruh zdraví, vzdělání a výdělečnou práci a s tím související důstojné podmínky a záruky mzdy. Pro jednodušší orientaci jsem inspirovala rozdělením podle okruhů sociální politiky.

V závěru podrobněji rozeberu Listinu základních práv a svobod EU jako zdroj sociálních práv v naší ústavě.

3.1. Mezinárodní rámec ochrany zdraví

Zdraví a především pak úsilí o zdraví je pro lidskou společnost diskutovanou otázkou již snad od jejího vzniku. Všeobecně okruh zdraví můžeme podřadit nejenom pod oblast medicíny, ale i pod sociální politiku. V rámci sociální souvislosti se zdravím lze konstatovat, že právě zdraví je jednou z hlavních podmínek výdělečné činnosti člověka. Díky platu, mzdě, či odměny se může aktivně účastnit na hospodářské, nebo tržní ekonomice a tím se začlenit do standardních společenských procesů. Nedostatek zdraví tedy může vést k pozbytí pracovní schopnosti, jak krátkodobé, tak dlouhodobé a tím zapříčinit vyčlenění z běžného života společnosti. Všechny osoby, které tedy jsou postižené chorobou, krátkodobě či dlouhodobě nemocní a umírající musí požívat ochranu. Tato ochrana je nejenom zákonnou povinností státu umožnit individuální zdravotní péči, která vyplývá z ústavy zaručených občanských práv na zdraví. Vyplývá to i z Listiny základních práv a svobod, přesně z čl. 31 kdy stanoví: „*Každý má právo na ochranu zdraví. Občané mají na základě veřejného pojištění právo na bezplatnou zdravotní péči a na zdravotní pomůcky za podmínek, které stanoví zákon*“.

Celkově lze říci, že sociálním cílem této problematiky je dostupnost kvalitní zdravotní péče, ochrana práv pacientů, pomoc a podpora nemocným.

3.1.1. Všeobecná deklarace lidských práv

Mimořádný význam pro šíření koncepce sociálních, hospodářských a kulturních práv mělo přijetí Všeobecné deklarace lidských práv na III. zasedání valného shromáždění OSN ve formě rezoluce č. 217 (III.) dne 10. prosince 1948. Všeobecná

deklarace lidských práv v čl. 22-27 v rozsáhlé míře vyhlásila sociální, hospodářská a kulturní práva⁴². Když se zaměřím na okruh ochrany zdraví, musíme zmínit především:

Článek 22, který stanoví:

(1) „Každý člověk má jako člen společnosti právo na sociální zabezpečení a nárok na to, aby mu byla národním úsilím i mezinárodní součinností a v souladu s organizací a s prostředky příslušného státu zajištěna hospodářská, sociální a kulturní práva, nezbytná k jeho důstojnosti a k svobodnému rozvoji jeho osobnosti“.

Článek 25 pak stanoví:

(1) „Každý má právo na takovou životní úroveň, která by byla s to zajistit jeho zdraví a blahobyt i zdraví a blahobyt jeho rodiny, počítajíc v to zejména výživu, šatstvo, byt a lékařskou péči, jakož i nezbytná sociální opatření; má právo na zabezpečení v nezaměstnanosti, v nemoci, při nezpůsobilosti k práci, při ovdovění, ve stáří nebo v ostatních případech ztráty výdělečných možností, nastalé v důsledku okolností nezávislých na jeho vůli.

(2) Mateřství a dětství mají nárok na zvláštní péči a pomoc. Všechny děti, ať manželské nebo nemanželské, požívají stejné sociální ochrany“.

I když jde jen o politický dokument, tato deklarace základním způsobem ovlivnila myšlení ve světě. Tento dokument je ČR ratifikován.

3.1.2. Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech⁴³

Dalším významným dokumentem byl Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Ten byl přijat na XVI. zasedání valného shromáždění OSN dne 19. prosince 1966 a otevřen k podpisu. Z ustanovení jednotlivých článků bych zmínila článek 9 a článek 12.

Článek 9 stanovuje, že státy, jakožto smluvní strany Paktu, uznávají právo každého na sociální zabezpečení, zahrnujíc v to právo na sociální pojištění.

⁴² Blahož, J., Balaš, V., Klíma, K. Srovnávací ústavní právo. 4., přepracované a doplněné vydání. Praha: WoltersKluwer ČR, a. s., 2011, 218 s.

⁴³ Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., O mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

Článek 12 pak stanoví:

(1) Státy, smluvní strany Paktu, uznávají právo každého na dosažení nejvýše dosažitelné úrovně fyzického a duševního zdraví.

(2) Státy, smluvní strany Paktu, učiní opatření k dosažení plného uskutečnění tohoto práva, která budou zahrnovat opatření ke snížení počtu potratů a kojenecké úmrtnosti a opatření ke zdravému vývoji dítěte; zlepšení všech stránek vnějších životních podmínek a průmyslové hygieny; prevenci, léčení a kontrolu epidemických, místních nemocí, chorob z povolání a jiných nemocí; vytvoření podmínek, které by zajistily všem lékařskou pomoc a péči v případě nemoci.

3.1.3. Úmluva o právech dítěte⁴⁴

Dále musím zmínit, že do této kapitoly určitě patří Úmluva o právech dítěte. Ta se stala nejvýznamnějším dokumentem v oblasti sociálně-právní ochrany dětí a odráží a proklamuje základní potřeby dítěte. Byla přijata Valným shromážděním OSN 20. listopadu 1989. Je rozdělena do třech částí, které se týkají práv dítěte (čl. 1-41), Výboru pro práva dítěte (čl. 42-45), a ratifikace, přistoupení a vypovězení (čl. 46-54). První část stanovuje občanská, politická, ekonomická, sociální a kulturní práva dětí. Články vztahující se do oblasti zdraví jsou především článek 6, který stanoví, že *dítě má právo na život* a článek 3, který stanovuje, že státy se zavazují *zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho ...*, spadajíc sem i zdravotní péče.

3.1.4. Úmluva o právech zdravotně postižených⁴⁵

Podle Úmluvy o právech zdravotně postižených mají tito lidé právo na život a zdraví. Tato úmluva zakládá, aby osobám se zdravotním postižením bylo umožněno požívat svých práv za stejných podmínek jako ostatním, kteří nejsou nikterak postiženi a aby byly odstraněny překážky v jejich každodenním životě. Úmluva chrání osoby se zdravotním postižením před všemi druhy diskriminace týkajících se práv občanských, politických, ekonomických, sociálních a kulturních. Z této úmluvy se pak pro Evropskou Unii, která se stala vůbec poprvé smluvní stranou nějaké úmluvy o lidských

⁴⁴Zákon č. 104/1991 Sb.

⁴⁵Zákon č. 10 / 2010Sb.m.s.

právech a vyplývá jí tak povinnost, že všechny právní předpisy, politiky a programy na úrovni EU musí být v souladu s ustanoveními úmluvy o právech osob se zdravotním postižením. I pro členské strany, které tuto Úmluvu ratifikovali (včetně ČR, která tak učinila v září 2009) vznikají povinnosti. Jednou z nich je přijetí zákonů a nařízení, které dodržují principy dané Úmluvou (musí učinit kroky, které se týkají přístupu k zaměstnání, ke vzdělání ad.) a tou druhou povinností je pravidelné informování Výboru pro práva osob se zdravotním postižením OSN o opatřeních přijatých k jejímu provedení.

3.1.5. Úmluva o léčebně preventivní péči a dávkách v nemoci⁴⁶

Mezinárodní organizace práce přijala týkající se zdravotní péče několik Úmluv. Jednou z nejdůležitějších je Úmluva o léčebně preventivní péči a dávkách v nemoci z roku 1969. ČR tuto Úmluvu ratifikovala a zavazuje stát, aby poskytl zdravotní léčebnou péči a to po celou dobu nemoci, jakož i zahrnujíc případně péči preventivní. V dalších ustanoveních pak určí, o jakou zdravotní péči se jedná a komu má být poskytnuta. *„Rada Evropy je mezinárodní celoevropskou organizací, která zajišťuje spolupráci členských zemí především při podpoře demokracie a ochraně lidských i sociálních práv a svobod“.*⁴⁷

3.1.6. Evropská sociální charta⁴⁸

Právem na zdraví se zabývá rovněž Evropská sociální charta. Je to celoevropský dokument, který ratifikovali v roce 1961 členské státy Rady Evropy v Turíně a podpisem se všechny státy zavazují, že budou uskutečňovat sociální politiku tak, aby chránili celkem 19 práv svých občanů. Od té doby byla několikrát doplňována a revidována. V roce 1996 pak na základě revidované Evropské sociální charty přibylo dalších 12 práv navíc. Obsahuje převážně právo na práci, právo na spravedlivou odměnu za ní, pak se zmiňuje o právu organizovat se a právo na ochranu zdraví. Tu stanovuje čl. 11. Článek 13 se pak zabývá právem na sociální lékařskou pomoc.

⁴⁶Zákon č. 537/1990 Sb.

⁴⁷Ministerstvo zahraničních věcí. Rada Evropy [online], [cit. 2013-03-24]. Dostupné z: <http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/multilateralni_spoluprace/rada_evropy/>.

⁴⁸Zákon č. 14/2000 Sb. m. s.

3.2. Mezinárodní aspekty vzdělávání

Vzdělávání – když se nad tímto pojmem zamyslím, je to proces, který mě provází celým mým životem. Už v době dospívání jsem nadávala, proč ta Marie Terezie musela zavést povinnou školní docházku a já se díky tomu musím trápit ve škole. Vlastně asi neznám nikoho, kdo by si alespoň jednou nezanadával, že musí do školy. Ale když zapomenu na osobní předsudky, samozřejmě je to důležitá součást života. Výsledek procesu vzdělávání (ať již v dětství, v období dospívání, či v dospělém věku) určuje sociální statut člověka. V dnešní (současné) době je právě vzdělání jedním z hlavních předpokladů k úspěšnému získání zaměstnání a začleněním se tak aktivně do společnosti. Nedostatek vzdělanosti nejenom že člověka dělá negramotným (což je soudobý problém v mnoha zemích ve světě), ale je to také jedna z příčin chudoby, která zas přináší negativní dopad na postavení člověka ve společnosti.

*„Cílem je tedy poskytnout co nejvyšší vzdělání odpovídající fyzickému, mentálnímu a sociálnímu vybavení žáka či studenta. To je předpoklad pro jeho optimální využití na trhu práce a definuje výchozí pozici při budování kvality života pro něj a jeho budoucí rodinu. Kvalita života je závislá na příjmech, tj. i na vzdělání a výchově. Z tohoto hlediska jde o osobní investici každého občana do vlastní budoucnosti.“*⁴⁹

3.2.1. Všeobecná deklarace lidských práv

Dle Všeobecné deklarace lidských práv (1948) má každý právo na vzdělání. Jako jediný se o vzdělání zmiňuje článek 26.

„(1) Každý má právo na vzdělání. Vzdělání necht' je bezplatné, alespoň v počátečních a základních stupních. Základní vzdělání je povinné. Technické a odborné vzdělání budiž všeobecně přístupné a rovněž vyšší vzdělání má být stejně přístupné všem podle schopností.

(2) Vzdělání má směřovat k plnému rozvoji lidské osobnosti a k posílení úcty k lidským právům a základním svobodám. Má napomáhat k vzájemnému porozumění, snášenlivosti a přátelství mezi všemi národy a všemi skupinami rasovými i náboženskými, jakož i k rozvoji činnosti Spojených národů pro zachování míru.

(3) Rodiče mají přednostní právo volit druh vzdělání pro své děti.“

⁴⁹Tomeš, I. *Obory sociální politiky. 1., vydání. Praha: Portál, 2011, s. 70. ISBN 978-80-7367-868-5.*

3.2.2. Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech⁵⁰

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech z roku 1966 pak stanoví v článku 13:

„(1) Státy, smluvní strany Paktu, uznávají právo každého na vzdělání. Souhlasí, že vzdělání bude směřovat k plnému rozvoji lidské osobnosti a smyslu pro její důstojnost a posílení úcty k lidským právům a základním svobodám. Souhlasí, že vzdělání má umožnit všem osobám účinnou účast ve svobodné společnosti, napomáhat k vzájemnému porozumění, snášenlivosti a přátelství mezi všemi národy a všemi rasovými, etnickými a náboženskými skupinami, jakož i k rozvoji činnosti Organizace spojených národů pro zachování míru.

(2) Státy, smluvní strany Paktu, uznávají, že se zřetelem na dosažení plného uskutečnění tohoto práva:

- a) základní vzdělání bude povinné a svobodně přístupné pro všechny;*
- b) středoškolské vzdělání ve svých různých formách, zahrnujíc v to technické a odborné středoškolské vzdělání, bude všeobecně umožněno a zpřístupněno pro všechny všemi vhodnými prostředky a zejména postupným zaváděním bezplatného vzdělání;*
- c) vyšší vzdělání bude rovněž zpřístupněno pro všechny, a to podle schopností všemi vhodnými prostředky a zejména postupným zaváděním bezplatného vzdělání;*
- d) elementární vzdělání osob, které nezískaly nebo nedokončily základní vzdělání, bude pokud možno povzbuzováno nebo zintenzívněno;*
- e) bude na všech stupních aktivně usilováno o rozvoj školského systému, bude zaveden přiměřený systém stipendií a soustavně budou zlepšovány materiální podmínky vyučujících.*

(3) Státy, smluvní strany Paktu, se zavazují respektovat svobodu rodičů, případně poručníků, zvolit pro jejich děti jiné školy než ty, které byly zřízeny veřejnými orgány, které odpovídají takové minimální úrovni vzdělání, jaká je stanovena nebo schválena

⁵⁰Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., O mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

státem, a zajišťovat náboženskou a morální výchovu jejich dětí ve shodě s jejich vlastním přesvědčením.

(4) Žádná z částí tohoto článku nemá být vykládána jako vměšování do svobody jednotlivců a organizací zřizovat a řídit výchovné instituce, vždy však za podmínek zachování zásad stanovených v odst. 1 tohoto článku a požadavků, že vzdělání poskytované v takových institucích má odpovídat minimální úrovni stanovené státem“.

3.2.3. Úmluva o právech dítěte⁵¹

Právo na vzdělání je také obsaženo v Úmluvě o právech dítěte z roku 1989. Článek 28 zavazuje státy uznávat právo na vzdělání dítěte:

„(1) Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na vzdělání a s cílem postupného uskutečňování tohoto práva a na základě rovných možností zejména:

- a) zavádějí pro všechny děti bezplatné a povinné základní vzdělání,
- b) podněcují rozvoj různých forem středního vzdělání zahrnujícího všeobecné a odborné vzdělání, činí je přijatelné a dostupné pro každé dítě a přijímají jiná odpovídající opatření, jako je zavádění bezplatného vzdělání a, v případě potřeby, poskytování finanční podpory,
- c) všemi vhodnými prostředky zpřístupňují vysokoškolské vzdělání pro všechny podle schopností,
- d) zpřístupňují všem dětem informace a poradenskou službu v oblasti vzdělání a odborné přípravy k povolání,
- e) přijímají opatření k podpoře pravidelné školní docházky a ke snížení počtu těch, kteří školu nedokončí.

(2) Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna opatření nezbytná k tomu, aby kázeň ve školách byla zajišťována způsobem slučitelným s lidskou důstojností dítěte a v souladu s touto úmluvou.

(3) Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, rozvíjejí a podporují mezinárodní spolupráci ve věcech týkajících se vzdělání, zejména s cílem přispět k odstranění nevědomosti a ngramotnosti ve světě s cílem usnadnit přístup k vědeckotechnickým poznatkům a moderním metodám výuky. V souvislosti s tím bude brán zvláštní ohled na rozvojové země“.

⁵¹Zákon č. 104/1991 Sb.

Článek 29 navazující se zmiňuje o řádné výchově:

(1), *Smluvní stranou úmluvy, se shodují, že výchova dítěte má směřovat k:*

- a) *rozvoji osobnosti dítěte, jeho nadání, a rozumových a fyzických schopností v co nejširším objemu,*
- b) *výchově zaměřené na posilování úcty k lidským právům a základním svobodám a také k zásadám zakotveným v Chartě spojených národů,*
- c) *výchově zaměřené na posilování úcty k rodičům dítěte, ke své vlastní kultuře, jazyku a hodnotám, k národním hodnotám země trvalého pobytu, jakož i země jeho původu, a k jiným civilizacím,*
- d) *přípravě dítěte na zodpovědný život ve svobodné společnosti, v duchu porozumění, míru, snášenlivosti, rovnosti pohlaví a přátelství mezi všemi národy, etnickými, národnostními a náboženskými skupinami a osobami domorodého původu,*
- e) *výchově zaměřené na posilování úcty k přírodnímu prostředí“.*

Žádná část tohoto článku nesmí být vykládána způsobem omezujícím svobodu jednotlivců a organizací zřizovat a řídit výchovné instituce. Za všech okolností je však třeba zabezpečit dodržování principů stanovených v odstavci 1 tohoto článku a podmínek, aby vzdělání poskytované těmito institucemi odpovídalo minimálním standardům stanoveným státem.

3.2.4. Úmluva o právech zdravotně postižených⁵²

Úmluva o právech zdravotně postižených z roku 2008 se samozřejmě tématu vzdělávání těchto osob také zaměřuje. Podrobně je tato poskytnutá ochrana v čl. 24. Státy, které se staly smluvními stranami Úmluvy o právech na vzdělání osob, se zdravotním postižením toto právo uznávají a musejí ho realizovat. Povinností je tedy poskytnout vzdělání zdravotně postiženým dětem, a to na základě rovných příležitostí, bez diskriminace a bezdůvodného vyloučení z bezplatného a povinného základního nebo středního vzdělávání. Aby se dosáhlo plného procesu sociálního začlenění těchto dětí do společnosti, je pro ně potřeba v rámci všeobecné vzdělávací soustavy nejenom zavést speciální výuku, ale pro tento účel stát musí vychovávat a zaměstnávat učitele i

⁵²Zákon č. 10 / 2010Sb.m.s.

z řad zdravotně postižených. Příkladem je možno uvést: studium Braillova písma či znakového jazyka.

3.2.5. Listina základních práv Evropské Unie⁵³

O otázce podpory vzdělávání se zmiňuje i Listina základních práv Evropské Unie z roku 2000 je rozdělena do šesti částí, které se týkají jednotlivých základních hodnot- důstojnost, svoboda, rovnost, solidarita, občanská práva a spravedlnost. Listinu specifikuje vlastnost, že jako jediná shrnula do svého textu veškerá osobní, občanská, politická, ekonomická a sociální práva a svobody. Nesmí zde tedy chybět i otázka vzdělávání, kterou najdeme ve druhé části pod článkem 14, který stanoví že:

*„(1) Každý má právo na vzdělání a přístup k odbornému a dalšímu vzdělávání.
(2) Toto právo zahrnuje možnost bezplatné povinné školní docházky.
(3) Svoboda zakládat vzdělávací zařízení při náležitém respektování demokratických zásad a právo rodičů zajišťovat vzdělání a výchovu svých dětí ve shodě s jejich náboženským, filozofickým a pedagogickým přesvědčením musí být respektovány v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují jejich výkon.“*

Jak jsem nastínila, podpora a ochrana vzdělávání je zahrnuta v mnoho mezinárodních dokumentech, úmluvách a chartách. Bohužel pořád se v mnoha zemích setkáváme s problémem nedostupnosti vzdělávání. Příčinou je chudoba jednotlivých zemí. Ty nemají finanční prostředky zajistit vzdělání buď vůbec, nebo nedostatečné. I přes snahu světových organizací, nadací a pomoci států není bohužel možné zajistit pro všechny stejný přístup vzdělání.

3.3. Mezinárodní aspekty zaměstnanosti

Tato problematika se obecně týká otázky zaměstnanosti, rovných příležitostí v zaměstnání a v neposlední řadě i odškodnění pracovních úrazů.

Zaměstnání a zaměstnanost je otázkou spíše ekonomickou. Práce je jednou z nejrozšířenějších forem ekonomické aktivity obyvatelstva a v mezinárodních dokumentech jí řadíme pod práva ekonomická jako je právo na výdělečnou činnost.

⁵³Listina základních práv Evropské Unie č. 2007/C 303/01.

Ochrana zaměstnanosti je částí ochrany sociální, jejichž cílovou skupinou se stávají nezaměstnaní občané, kteří mohou pracovat a mají o práci zájem. Spočívá v pomoci a podpory začlenit tyto občany do společenských procesů.

Mezinárodní organizace práce se otázkou nezaměstnaností zabývala již hned po svém založení. Od roku 1919 přijímala mnoho Úmluv. Od Úmluv, které zavazovaly státy zavést státem řízené a bezplatné zaměstnanostní agentury, potom to byly úřady práce až po zavedení minimálního standardu pro pojištění v nezaměstnanosti (člověk, který nemohl získat zaměstnání, tedy nezaměstnaný, dostával v této době dávky za ztrátu mzdy). Poslední zmiňovaná problematika se týkala *Úmluvy o sociálním zabezpečení* a to v roce 1952. V roce 1964 pak byla sjednána *Úmluva o politice zaměstnanosti*. Ta se týkala zvyšování životní úrovně, překonávání nezaměstnanosti a uspokojování potřeb trhu práce. Speciálními cílovými subjekty jsou pak zdravotně postižení. Na tuto problematiku se zaměřila *Úmluva o pracovní rehabilitaci a zaměstnávání zdravotně postižených*.

3.3.1. Všeobecná deklarace lidských práv

Všeobecné deklarace lidských práv (1948) v článku 23 stanovuje, že každý má právo na práci:

(1), Každý má právo na práci, na svobodnou volbu zaměstnání, na spravedlivé a uspokojivé pracovní podmínky a na ochranu proti nezaměstnanosti.

(2) Každý, bez jakéhokoli rozlišování, má nárok na stejný plat za stejnou práci.

(3) Každý pracující má právo na spravedlivou a uspokojivou odměnu, která by zajišťovala jemu samému a jeho rodině živobytí odpovídající lidské důstojnosti a která by byla doplňena, kdyby toho bylo třeba, jinými prostředky sociální ochrany.

(4) Na ochranu svých zájmů má každý právo zakládat s jinými odborové organizace a přistupovat k nim.“

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech pak dal ustanovením Deklarace závaznou formu a to ve článku 6, která se nikterak neliší od již zmíněné Všeobecné deklaraci lidských práv.

3.3.2. Listina základních práv Evropské Unie⁵⁴

Nelze opomenout také právo na volný pohyb pracovníků. Toto právo se týká práva na zaměstnání v Evropské Unii. Nejdůležitějším dokumentem Evropské Unie je již zmíněná Listina základních práv Evropské Unie. Ta se přímo o právu na práci nezmiňuje, avšak upravuje tuto problematiku jako právo na přístup ke službám zaměstnanosti. Dále se zmiňuje o ochraně každého, kdo je neoprávněně ze zaměstnání propuštěn a formuluje i svobodu pohybu a pobytu.

Nezaměstnanost je jeden z mnoha dalších celosvětových problémů. Přijetí těchto mezinárodních dokumentů je dle mého názoru velice účelné. Snad časem se nejenom díky nim, ale i s cílenými programy k řešení zaměstnanosti dosáhne zvýšení možnosti osob uplatnit se na trhu práce. To je samozřejmě i otázka aktivní politiky zaměstnanosti každého státu.

3.4. Mezinárodní rámec důstojných pracovních podmínek a záruky mzdy

Pod pojmem pracovní podmínky se všeobecně rozumí podmínky, za nichž je člověk zaměstnán (širší pojetí), vč. mzdových, nebo v nichž člověk pracuje, tj. podmínky bezpečnosti a zdraví a s tím související délka pracovní doby odpočinku, noční práce a placené dovolené apod. (užší pojetí)⁵⁵. Souvisí to hlavně s podstatou demokracie, kdy stát koná jen to, co mu zákon dovoluje a naopak občané mohou vše, co mu zákon nezakazuje. Jsou dva typy zaměstnaneckých poměrů. První je služební poměr ve veřejné správě – tj. státní a veřejný zaměstnanci pracující ve služebním poměru. Tyto poměry, včetně již zmíněných pracovních podmínek jsou upraveny státem - služebními zákony, řády. Druhým typem je pracovní poměr v nestátním sektoru - to upravuje soukromé právo (na rozdíl od práva veřejného, které upravuje poměry ve veřejné správě) a je to otázka pracovních smluv. S touto smluvní volností vznikali problémy se zaměstnavateli, kteří využívali svého postavení a této volnosti a docházelo tak k znevýhodňování zaměstnanců. Proto bylo nutné provést řadu veřejnoprávních zásahů a tím zvýšit sociální ochranu zaměstnanců. Je to otázka nejenom veřejnoprávní regulace, ale samozřejmě i regulace v rámci práva mezinárodního.

⁵⁴Listina základních práv Evropské Unie č. 2007/C 303/01.

⁵⁵ Tomeš, I. *Obory sociální politiky. 1., vydání. Praha: Portál, 2011, s. 113. ISBN 978-80-7367-868-5.*

V okruhu této problematiky figurují Úmluvy přijaté Mezinárodní organizací práce. Přibližně polovina z nich se zabývá stanovením podmínek zaměstnání. S přihlédnutím k historii již před první světovou válkou docházelo k mezinárodní regulaci pracovní doby. Souviselo to s okolnostmi stávek a demonstrací, kdy dělníci - zaměstnanci bojovali za svá práva a požadovali osmihodinovou pracovní dobu a s tím související spravedlivé pracovní podmínky, jakožto podporu v nezaměstnanosti a ochranu při pracovních úrazech. Další otázkou byla i noční práce, kdy se především řešili ženy a mladiství. Druhou regulovanou otázkou je otázka mzdová. Zde šlo především o to, aby byla zaručena výplata mezd a byla zavedena minimální mzda. To poskytovalo ochranu zaměstnanců, že se nedostanou pod hranici chudoby.

3.4.1. Všeobecná deklarace lidských práv

Všeobecná deklarace lidských práv se v článku 23 a v článku 24 zabývá úpravě práva na důstojné pracovní podmínky. O článku 23 se již zmiňuji v předešlém bodu (3.3.1. Zaměstnání, zaměstnanost a podpora v nezaměstnanosti) a čl. 24 stanoví že: *„Každý má právo na odpočinek a na zotavení, zejména také na rozumné vymezení pracovních hodin a na pravidelnou placenou dovolenou.“*

3.4.2. Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech⁵⁶

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech klasifikuje okruh toho, co přesně zajišťuje právo každého člověka na spravedlivé a uspokojivé pracovní podmínky. Čl. 7.

Státy, smluvní strany Paktu, uznávají právo každého člověka na spravedlivé a uspokojivé pracovní podmínky, které zajišťují zejména:

„(1) Odměnu, která poskytuje jako minimum všem pracovníkům:

- (i) spravedlivou mzdu a stejnou odměnu za práci stejné hodnoty bez jakéhokoli rozlišování, přičemž zvláště ženám jsou zaručeny pracovní podmínky ne horší než, jaké mají muži, se stejnou odměnou za stejnou práci;*
- (ii) slušný život pro ně a jejich rodiny, v souladu s ustanoveními tohoto Paktu.*

(2) Bezpečné a zdravotně nezávadné pracovní podmínky.

⁵⁶Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., O mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

(3) Stejnou příležitostí pro všechny dosáhnout v zaměstnání povýšení na odpovídající vyšší stupeň, přičemž nebudou uplatňována jiná kritéria, než délka zaměstnání a schopnosti.

(4) Odpočinek, zotavení a rozumné vymezení pracovních hodin a pravidelná placená dovolená, jakož i odměna ve dnech veřejných svátků.“

3.4.3. Úmluva o právech dítěte⁵⁷

V článku 32 Úmluvy o právech dítěte se pak státy zavázali že:

„(1) Právo dítěte na ochranu před hospodářským vykořisťováním a před vykonáváním jakékoli práce, která může být pro něho nebezpečná nebo bránit jeho vzdělávání nebo která by škodila zdraví dítěte nebo jeho tělesnému, duševnímu, duchovnímu, mravnímu nebo sociálnímu rozvoji.

(2) Státy, které jsou smluvními stranami úmluvy, přijímají zákonodárná, správní, sociální a výchovná opatření k zabezpečení provádění tohoto článku. Za tímto účelem a s ohledem na příslušná ustanovení jiných mezinárodních dokumentů státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zejména:

- a) stanoví nejnižší věkovou hranici nebo hranice pro vstup do zaměstnání,*
- b) stanoví odpovídající úpravu pracovní doby a podmínek zaměstnání,*
- c) stanoví odpovídající pokuty nebo jiné sankce k účinnému zabezpečení plnění tohoto článku.“*

A v článku 36 Úmluva doplňuje: *„ Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, chrání dítě před všemi ostatními formami vykořisťování, které jakýmkoli způsobem škodí blahu dítěte.“*

3.4.4. Evropská sociální charta⁵⁸

Evropská sociální charta (1961) jak jsem již zmínila je souhrnem 19 práv. Sedmi z nich věnovala právě otázkám pracovních podmínek a právu na mzdu. Vyhlásila že:

„(1) Všichni pracovníci mají právo na spravedlivé pracovní podmínky.

(2) Všichni pracovníci mají právo na bezpečné a zdravé pracovní podmínky.

⁵⁷Zákon č. 104/1991 Sb.

⁵⁸Zákon č. 14/2000 Sb. m. s.

(3) Všichni pracovníci mají právo na spravedlivou odměnu, která zajistí jim a jejich rodinám slušnou životní úroveň.

(4) Všichni pracovníci a zaměstnavatelé mají právo na svobodu sdružování v národních a mezinárodních organizacích k ochraně jejich hospodářských a sociálních zájmů.

(5) Všichni pracovníci a zaměstnavatelé mají právo kolektivně vyjednávat.

(6) Děti a mladé osoby mají právo na zvláštní ochranu před fyzikálními a morálními riziky, kterými jsou vystaveni.

(7) Zaměstnané ženy v případě mateřství mají právo na zvláštní ochranu.“

V rámci revize, která proběhla roku 1996, byla přidána ještě další práva. K otázce podmínek práce se vztahuje zásada č. 21 (právo na informace), č. 22 (právo účasti při stanovování a zlepšování pracovních podmínek) a zásada č. 26 (důstojnost v práci). Mzdové otázky se věnuje zásada č. 25, která se zmiňuje o platební neschopnosti zaměstnavatele a následné ochraně zaměstnanců. Ochranu žen, jako zaměstnance požívajícího stejného zacházení bez diskriminace pohlaví můžeme najít v zásadě č. 20. Nově se také zakotvilo právo na ochranu zaměstnance v případě jejího skončení v zaměstnání. S tímto problémem souvisí zásada č. 24. Článek 29 se pak zmiňuje o kolektivním propouštění⁵⁹.

V této kapitole jsem se zabývala nadstátními prameny. Toto téma je velice široké a její systematika výkladu se různí. Stanovený rozsah mé diplomové práce mě omezil na užší výklad, a proto jsem si zvolila pouze vybrané okruhy sociálních událostí a v rámci mezinárodního práva, které s nimi pojí ochranu konkrétních sociálních práv je tak snažila objasnit.

3.5. Listina základních práv Evropské Unie

3.5.1. Výjimky z Listiny práv Evropské Unie

Tento dokument, který vypracoval tzv. Konvent, byl přijat Evropskou radou, Evropským parlamentem a Komisí v prosinci roku 2000 jako „Charta základních práv a svobod“. I přes to, že se stala součástí Smlouvy z Nice, měla pouze doporučující

⁵⁹Hýbnerová, Stanislava. *Evropská ochrana lidských práv v dokumentech*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0498-1, s. 164 dále.

charakter, nebyla právně závazná. Důležitým mezníkem pro Listinu základních práv EU se stává Lisabonská smlouva. Ta na Listinu odkazuje (čl. 6 odst. 1 Smlouvy o EU revidované Lisabonskou smlouvou) a proto je její součástí. Po nezbytně nutné ratifikaci Lisabonské smlouvy všech členských států EU se Listina již jako právně závazná stává součástí primárního práva.

Listina základních práv Evropské unie je již od svého vzniku velmi kritizována. Především pro Českou republiku, Velkou Británii a Polsko představovala značné obavy. Jejich ratifikace Lisabonské smlouvy (tím i začlenění Listiny do primárního práva jako právně závaznou) nebyla vůbec jednoduchá a dokonce si zmíněné státy z Listiny vymohli i tzv. výjimky. Všichni tito tři aktéři měli k následným vyjednaným výjimkám odlišné důvody a do jejich vyjednávání se aktivně zapojili i jiní účastníci.

Velká Británie se k Listině stavěla již od počátku velmi odmítavě. Její obavy především směřovaly k její právní závaznosti. Důvodem byl především fakt, že inkorporováním Listiny do primárního práva by došlo k značnému posílení kompetence SDEU a jeho zasahováním do práv II. generace, tedy do práv sociálních, hospodářských a kulturních. Hrozbu představoval především článek 28 Listiny, hovořící o právu na kolektivní vyjednávání a akce, kam spadá i stávka. Tu ovšem Velká Británie nezná, neexistuje na ní normativní úprava. Druhým problematickým bodem byla ochrana v případě neoprávněného propuštění ze zaměstnání, která je zakotvena v čl. 30. Listiny. Polsko se k výjimce připojilo o pár měsíců později. Jejich důvody spočívaly taktéž z obav zásahu Evropské Unie do sociálních práv. Avšak v tomto případě do práv rodinných a práv týkající se diskriminace. Hlavním aktérem byla církev, která zastřešovala většinovou společnost a její zakonzervovaný postoj kolem otázky potratů, volnému přístupu k antikoncepci a homosexuálních partnerství. Problém zde pro církev byla Listina, na straně jedné její velmi široce definované ustanovení principů zákazu diskriminace, na straně druhé zas nedostatečné definice sňatku. To vše by mohlo způsobit posílení práv homosexuálů (rovný přístup k adopcím, stejné postavení se svatbami atd.), práva na potrat a práva volného přístupu k antikoncepci.

Velká Británie výjimku vyjednala v červnu roku 2007 na summitu Evropské rady. Polsko se k nim připojilo o tři měsíce později, tedy v září stejného roku. Tyto výjimky byly protokolem č. 30 o uplatňování Listiny v Polsku a ve Spojeném království⁶⁰ připojeny k zakládacím smlouvám a staly se součástí zakládacích smluv.

⁶⁰ Protokol (č. 30) o uplatňování Listiny základních práv Evropské unie v Polsku a Spojeném království

Protokol se stal platný společně s Lisabonskou smlouvou. Tato výjimka neměla Listinu a její použití vyloučit, ale cílem bylo její upřesnění výkladu těch ustanovení, které státy považovaly za hrozbu při případném výkladu SDEU. Její přesné znění je:

Článek 1⁶¹

„(1) Listina nerozšiřuje možnost Soudního dvora Evropské unie ani jakéhokoliv soudu Polska či Spojeného království shledat, že právní a správní předpisy, zvyklosti nebo postupy Polska či Spojeného království nejsou v souladu se základními právy, svobodami nebo zásadami, které Listina potvrzuje.

Zejména, a aby se předešlo jakékoliv pochybnosti, nic v hlavě IV Listiny nezakládá soudně vymahatelná práva platná v Polsku či ve Spojeném království, pokud tato práva nejsou stanovena ve vnitrostátním právu Polska či Spojeného království.“

Článek 2⁶²

„(1) Tam, kde ustanovení Listiny odkazuje na vnitrostátní právní předpisy a zvyklosti, vztahuje se toto ustanovení na Polsko či Spojené království pouze v tom rozsahu, v jakém jsou práva nebo zásady v dotyčném ustanovení obsažené uznávány v právních předpisech nebo zvyklostech Polska či Spojeného království.“

Co se týká České republiky, podmínkou ratifikace Lisabonské smlouvy bylo schválení smlouvy Parlamentem ČR, následně Senátem ČR a jako poslední částí se měl stát podpis Prezidenta republiky. Senát ale podal návrhy, (ty byly dva, jeden v roce 2008, druhý podaný sedmnácti senátory dne 17. září 2009), aby Ústavní soud podle čl. 87 odst. 2 Ústavy České republiky (dále též jen "Ústava") rozhodl o souladu Lisabonské smlouvy pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství s ústavním pořádkem České republiky. Dle senátu bylo nezbytné, aby soud především přezkoumal, zda je smlouva v souladu s ústavními zásadami a principy podle čl. 1 odst. 1 Ústavy a zda nebude smlouvou zasáhnuto do čl. 9 odst. 2 Ústavy.⁶³ Ústavní soud ve svých nálezech (Pl. ÚS 19/08 a Pl. ÚS 29/09) ale také dvakrát vyslovil, že

(Úřední věstník EU C 115/313, 9. 5. 2008).

⁶¹ Tamtéž

⁶² Tamtéž

⁶³ Ústava ústavní zákon č. 1/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 347/1997 Sb., 300/2000 Sb., 448/2001 Sb., 395/2001 Sb., 515/2002 Sb., 319/2009 Sb., 71/2012 Sb. a 98/2013 Sb., <http://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>.

Lisabonská smlouva je v souladu s ústavním pořádkem a neshledal tak překážku k její ratifikaci. Schválením Lisabonské smlouvy Ústavním soudem byla splněna jedna ze dvou podmínek pro její přijetí. Druhou podmínku nastolil tehdejší Prezident Václav Klaus, který se netajil svým skeptickým postojem k Evropské Unii. Touto podmínkou mělo být připojení České republiky k výjimce, tedy k Protokolu č. 30 Lisabonské smlouvy. Václav Klaus měl především strach z prolomení tzv. Benešových dekretů. Tuto tezi stavěl na základě uplatnění nároků sudetských Němců odsunutých z Československa po druhé světové válce. Tento požadavek přišel z jeho strany 9. října 2009. Česká republika se tak nejenom stala posledním státem, který ještě Lisabonskou smlouvu neratifikoval, ale protože ze strany prezidenta tento krok přišel opravdu pozdě, na rozdíl od Velké Británie a Polska si Protokol 30 O Uplatňování Listiny základních práv Evropské Unie neprosadila. Česká republika si vyjednala na summitu v Bruselu konaný 29. a 30. října 2009 pouze výjimku v podobě Deklarace 53, tedy *Protokolu o uplatňování Listiny základních práv Evropské Unie v České republice*. Tento Protokol deklaruje ve svém prvním článku, že se Česká republika připojí ke zmíněnému čl. 30 Listiny v Polsku a Spojeném království, tedy že bude použit i na ni. Druhý článek se týká pouze obsahových úprav čl. 30 (především název, preambule a další) tak, aby byl použitelný i pro Českou republiku. Třetí, jakožto poslední článek je potvrzením, že tento Protokol se připojí k Lisabonské smlouvě, tedy ke Smlouvě o Evropské Unii a Smlouvě o fungování Evropské Unie. Toto připojení však má nastat až s příští přístupovou smlouvou členského státu do Evropské Unie.

Do dneška se tak ale nestalo, a to i přes to, že již proběhlo přistoupení několika států Evropské Unie na základě ratifikace Lisabonské smlouvy. V médiích se můžeme dokonce dozvědět, že se tak s velkou pravděpodobností ani nestane. Nedávno se k této výjimce vyjádřil i premiér Bohuslav Sobotka, který uvedl: "Není žádný praktický důvod pro to, aby se Česká republika pokoušela nadále sjednávat tuto výjimku, Vláda je přesvědčena, že Listina by měla být plně uplatňována vůči občanům České republiky."⁶⁴ Dále dodal, že některé důvody, které byly při zavedení výjimky uplatňovány a které se týkají například majetkových nároků pro období před vstupem ČR do EU, jsou neopodstatněné.

⁶⁴ Vyjádření vlády [online], [cit. 2013-03-24]. Dostupné z: <
<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/263449-vlada-toci-kormidlem-chce-zrusit-ceskou-vyjimku-v-lisabonske-smlouve/>>.

3.5.2. Obsahová struktura sociálních práv v Listině základních práv Evropské Unie

Co do obsahu Listiny základních práv Evropské Unie mohu konstatovat, že sociální úroveň v normativní úpravě EU je značně vysoká a poměrně často přesahuje i úroveň některých členských států. Dle svých preventivních opatření je EU založená na hodnotách lidské důstojnosti a rovnosti s důrazem na solidaritu a zákaz diskriminace. Základním cílem sociální politiky v EU je podpora zaměstnanosti a zlepšování (tím i zvýšení) životních i pracovních podmínek směřující k vyrovnání úrovně sociální ochrany a rozvoje lidských zdrojů mezi členskými státy.

Listina základních práv EU je odrazem vývoje zakotvení lidských práv v EU v posledním období, je inspirovaná Evropskou sociální chartou a některými úmluvami. Beze sporu se stává nejmodernějším a komplexním katalogem lidských práv vůbec. Tato Listina na jednom místě obsahuje lidská práva všech generací. Na straně jedné zakotvuje tradiční politická a občanská práva, na straně druhé sociální, kulturní a práva týkající se životního prostředí, která odráží technologickou úroveň společnosti a současný vědecký pokrok.

Její hlavy nejsou klasicky členěny dle názvů tak, aby vyjadřovaly jednotlivé skupiny základních lidských práv, ale podle principů, které jsou širší a zastřešují jednotlivá práva v hlavě stanovená. Další charakteristikou, tentokrát týkající se kategorie sociálních práv je garance velkého počtu práv IV. generace a zakotvení práv, která jsou garantována na úrovni Charty základních sociálních práv pracovníků společenství.

Když se zaměřím na samotné uspořádání Listiny základních práv EU, preambule odkazuje na zásady lidské důstojnosti, svobody, rovnosti a solidarity a presumuje, že práva v ní zakotvená vychází z ústavních tradic a mezinárodních závazků (společných členským státům), z Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, z Evropské sociální charty a zmiňuje i judikaturu EU. Listina základních práv EU je rozdělena do sedmi hlav dle širších principů, jejichž názvy zahrnují jednotlivá lidská práva s nimi související. Hlava III. s názvem „Rovnost“ a především hlava IV. s názvem „Solidarita“ se stávají těžištěm pro sociální práva. Hlava III. Zakotvuje ustanovení o zákazu diskriminace (čl. 21), o rovnosti mužů a žen, jakož i práva dětí, seniorů a osob zdravotně postižených (čl. 23 – 26). V Hlavě IV., která se pak zaměřuje především na

pracovněprávní sociální práva, nalezneme právo pracovníků na informování a na projednávání v podniku (čl. 27), kolektivní vyjednávání a akce (čl. 28), právo na bezplatné služby (čl. 29), ochranu před neoprávněným propuštěním (čl. 30), právo na slušné a spravedlivé pracovní podmínky, respektující zdraví, bezpečnost a důstojnost všech pracovníků (čl. 31), zákaz dětské práce a ochrana mladých lidí při práci (čl. 32) a ochrana rodiny a pracovního života (čl. 33). Okruh sociálního zabezpečení a pomoci v článku 34 Listiny základních práv EU pak uznává a respektuje nárok na přístup k dávkám sociálního zabezpečení a k sociálním službám zajišťujícím ochranu v případech, jako je mateřství, nemoc, pracovní úrazy, závislost nebo stáří, jakož i v případě ztráty zaměstnání a „za účelem boje proti sociálnímu vyloučení a chudobě Unie uznává a respektuje právo na sociální pomoc a pomoc v oblasti bydlení, jejichž cílem je zajistit, důstojnou existenci pro všechny..., kdo nemají dostatečné prostředky.“⁶⁵ Důležitým zdrojem, zaručujícím vysokou úroveň práva na ochranu zdraví je pak článek 35. Je nutné zmínit článek 38 Listiny upravující ochranu spotřebitele. Tento článek klade důraz na ekonomickou povahu EU týkající se jednotného trhu, který je založen na rovné hospodářské soutěži. Ochrana spotřebitele je určitě novinkou v seznamu lidských práv.

Je velmi zarážející, že i přes to, že Listina práv EU zakotvuje široký a moderní katalog sociálních práv, musím zmínit jejich slabé postavení. Sociální a hospodářská práva zakotvená v Hlavě IV. v první řadě musím odlišit od práv ostatních, tedy osobních, politických a občanských. Na prvně jmenovanou skupinu práv se totiž vztahují výraznější omezení. V článcích 27, 28, 30 a 34 nalezneme ustanovení, že práva v nich zakotvená, jsou zaručena pouze „v souladu s právem EU, vnitrostátními předpisy a zvyklostmi“. V článku 36 pak právo na přístup ke službám obecného hospodářského zájmu přiznává dokonce jen „za vnitrostátních podmínek“. Tento omezující rozsah ještě více zdůrazňuje fakt, že Listina základních práv EU pouze již založená a existující práva (jinými prameny práva) EU prohlašuje, nikoliv rozšiřuje. Dále je nutné zmínit články 51 a 52, které spadají do Hlavy VII., jako „Obecná ustanovení upravující výklad a použití listiny“. V těchto závěrečných ustanoveních nalezneme limity, týkající se oblasti použití Listiny a rozsahu pravomocí a výkladu práv a zásad, vyplývající především ze zakladatelských smluv. Tento rozsah omezení dopadá na všechny základní práva Listiny EU.

⁶⁵ Čl. 34 Listiny základních práv Evropské Unie

4. Vybrané problémy sociálních práv ČR

V průběhu lidského života se dostáváme do mnoha situací. Vedle těch radostných (biologických – narození, těhotenství, založení rodiny) se bohužel můžeme setkat i s těmi nepříznivými, mnohdy neočekávanými a musíme se s nimi vyrovnat. Může se jednat o nemoc, zdravotní postižení, invaliditu či ztrátu zaměstnání. Všechny tyto sociální události mají společného jmenovatele – chudobu. Tyto osoby jsou vždy na základě úplné ztráty příjmů či mimořádných peněžitých výdajů sociálně vyloučeny. Pokud nejsou schopni se s těmito problémy vypořádat sami, nebo s pomocí svých blízkých, je nutná pomoc státu a to v rámci realizování její sociální politiky. Sociální politiku tvoří především institut sociálního zabezpečení, který má 3 pilíře. Tyto pilíře tvoří základní systém ochrany sociálních práv.

4.1. Pojistné na sociální zabezpečení

Sociální pojištění řeší takové situace, které lze předpokládat a člověk se na ně může dopředu připravit. Prostřednictvím odložení určité finanční částky ze mzdy se tak připraví na možnou budoucí sociální událost a tím pomůže zmírnit, či odstranit její následky. Pojistné na sociální zabezpečení zahrnuje platby na nemocenské pojištění, důchodové pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti.

4.1.1. Nemocenské pojištění

System nemocenského pojištění je určen pro všechny osoby výdělečně činné, které při dočasné pracovní neschopnosti z důvodu nemoci, nebo úrazu, ošetřování člena rodiny, těhotenství nebo mateřství a dalších tzv. krátkodobých sociálních událostí ztrácí svůj příjem a v rámci nemocenského pojištění jsou tak po dobu jejich neschopnosti zabezpečeny dávkami. Od 1. ledna 2009 je upraveno zákonem č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů. Jde o komplexní úpravu nemocenského pojištění. Ustanovení tohoto zákona se týká především vymezení okruhů osob, kterých se týká nemocenské pojištění, nároky, které plynou z tohoto pojištění, stanovení výše poskytnutých dávek a najdeme zde i úpravu organizačního uspořádání nemocenského pojištění.

Pojistné na nemocenské pojištění je upraveno zákonem č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů. Nemocenského pojištění se účastní zaměstnanci a osoby samostatně výdělečně činné (OSVČ). Na rozdíl od OSVČ, pro které je účast na nemocenském pojištění pouze dobrovolná, povinnost účastnit se na nemocenském pojištění vzniká zaměstnanci a to za splnění několika podmínek. Tyto podmínky jsou dány zákonem o nemocenském pojištění.⁶⁶ Nemocenské pojištění spravují okresní správy sociálního zabezpečení, které jsou pod dohledem české správy sociálního zabezpečení. Z nemocenského pojištění se poskytují 4 druhy dávek, které se hradí ze státního rozpočtu a jedná se o nemocenské dávky, peněžitou pomoc v mateřství, dávky na ošetřovné a vyrovnávací příspěvek v těhotenství a v mateřství.

- **Nemocenské dávky**

Nemoc je obecně vnímána jako narušení rovnováhy mezi fyziogenními, psychogenními a sociogenními faktory osobnosti. Pokud kvůli tomu dojde k neschopnosti práce, vzniká sociální událost „ztráty zdrojů“, která ohrožuje existenci nemocného a jeho rodiny⁶⁷. Tento vzniklý problém má v ČR svoji právní úpravu (jak jsem již zmínila), která je standardní a srovnatelná s většinou evropských zemí. Fungování peněžitě pomoci v podobě nemocenských dávek je striktně dané a má své opodstatnění. Jde zejména o to, aby nedocházelo k jejich zneužívání, tj. aby se zaměstnanci „nehodili marod“ kdykoli by si potřebovali něco zařídit, či si jen udělat pěkný den. Prvním takovýmto opatřením je uznání pracovní neschopnosti. Pracovní neschopnost udělují lékaři, kteří stanoví léčebný režim, tj. zdržovat se v místě pobytu, povolení vycházek a další. To musí práce neschopný pojištěnec dodržovat a zároveň je povinen umožnit svému zaměstnavateli případnou kontrolu. Tím se dostáváme k otázce zaměstnavatele a jeho pozice v době nemoci zaměstnance. Zaměstnavatel je právě figurující postavou a to od čtvrtého do 21. dne (včetně) nemoci zaměstnance. Po tuto dobu je povinen vyplatit náhradu mzdy dočasně neschopnému zaměstnanci. První 3 dny je tzv. karenční doba, tj. doba, po kterou se náhrada mzdy nevyplácí. Příslušná zákonná

⁶⁶ Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění.

⁶⁷ Tomeš, I. *Obory sociální politiky. 1., vydání. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-868-5.*

ustanovení o náhradě mzdy nalezneme v § 192 až 194 zákoníku práce (Úplné znění zákona č. 262/2006 Sb.)⁶⁸.

Nárok na nemocenské má zaměstnanec až od 22 dne trvání jeho pracovní neschopnosti (musí být uznáno lékařem) až do konce pracovní neschopnosti, maximálně však 380 kalendářních dnů. Výše nemocenského je dáno podle zákona o nemocenském pojištění a činí 60 % denního vyměřovacího základu⁶⁹.

- **Peněžítá pomoc v mateřství**

Těhotenství, porod je přirozený fyziologický proces v životě ženy. Sociální události zde nepřicházejí samo o sobě těhotenstvím, či porodem, ale nastávají až v podobě zdravotních, pracovních a sociálních komplikací, které se pojí s náklady na zvýšenou péči a pomoc, kterou si žena v tomto období nemůže vždy obstarat sama. Mateřství pak představuje důležitou změnu pro ni, i pro celou rodinu. Žena potřebuje tj. mateřskou dovolenou (pracovní volno) a to většinou již od vysokého stupně těhotenství až po péči o narozené dítě (mateřství). Ochrana v této době je, (včetně jiných dávek od státu, tj. rodičovský příspěvek, přídavek na dítě a další), zajištěna také zákonem o nemocenském pojištění, kdy se ženě dle tohoto zákona dostává podpory v podobě peněžité pomoci v mateřství. Mateřská dovolená má dva významy. Jedním je, že žena po dobu pracovní neschopnosti je omluvena u svého zaměstnavatele a tou druhou se stává právě tato dávka, která zde představuje náhradu za ztrátu výdělku. Tato peněžítá pomoc se vztahuje na ženy, které se jako zaměstnankyně účastnily na nemocenském pojištění po zákonem stanovenou dobu⁷⁰.

- **Ošetřovné**

Nárok na ošetřovné má zaměstnanec, který nemůže vykonávat zaměstnání z důvodu, že musí ošetřovat nemocné dítě mladších 10 let, jiného nemocného člena domácnosti u kterého to vyžaduje jeho zdravotní stav, nebo musí pečovat o zdravé dítě mladší 10 let ze zákona vymezených důvodů (uzavření školského zařízení z důvodu

⁶⁸ Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce.

⁶⁹ Viz Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění.

⁷⁰ Více viz Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění.

havárie, epidemie apod.)⁷¹. Výše ošetřovného za kalendářní den činí 60 % denního vyměřovacího základu.

- **Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a v mateřství**

Tento vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství se přiznává, pokud je žena ze zdravotních důvodů převedena na jinou hůře placenou práci a má tak bez svého zavinění nižší výdělek. Pracovní činnosti, které jsou pro těhotné ženy přímo zakázány, upravují zvláštní právní předpisy. Dalším důvodem převedení na jinou práci je rozhodnutí ošetřujícího lékaře. Podmínky pro vznik nároku na tento příspěvek, jakož i podpůrní dobu a stanovení výše příspěvku upravuje zákon o nemocenském pojištění⁷².

4.1.2. Důchodové pojištění

To se skládá ze dvou částí. První, pro kterou platí jednotná právní úprava pro všechny pojištěnce, je povinné základní důchodové pojištění. Základním hmotněprávním předpisem, který upravuje nároky na důchody ze základního důchodového pojištění, způsob stanovení výše důchodů a podmínky pro jejich výplatu, je zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, který nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1996.⁷³ Důchod se skládá ze základní výměry a z procentní výměry.⁷⁴ Z tohoto základního pojištění se vyplácí tyto důchody:

- **Starobní důchod (včetně tzv. předčasného starobního důchodu),**

Podpora a péče ve stáří v rámci zákona o důchodovém pojištění je poměrně mladý obor sociální politiky. Stáří je výsledek přirozeného biologického procesu každého jedince. Tato poslední období životního cyklu probíhá u každého jinak – někteří lidé jsou staří poměrně brzy a někteří se dožívají vysokého věku. Přibývá starých zdravých lidí v dobré fyzické i duševní kondici, ale roste počet i starých osob, o které se musí starat jeho rodina. Druhá situace, kdy tedy staří lidé jsou závislí na pomoci ostatních, souvisí se stárnutím obyvatelstva. Jde o společenský proces změny věkové

⁷¹Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění.

⁷²Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění.

⁷³Ministerstvo práce a sociálních věcí. Důchodové pojištění [online], [cit. 2013-03-24]. Dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/cs/3>>.

⁷⁴Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

skladby obyvatelstva způsobený prodlužováním věku⁷⁵. Teorií o tom, co to způsobuje je mnoho a procesy stárnutí se zabývají lékaři, sociologové, psychologové až po politiky, kteří stárnoucí obyvatelstvo přirovnávají k hrozbě. Pod podobou této hrozby je skutečnost, že přibývají náklady na tyto osoby.

Se zavedením povinného veřejného pojištění pro seniory se zavedl tzv. důchodový věk – věk kdy má člověk nárok přestat být zaměstnán a dostávat starobní důchod, který se tedy poskytne těm, kdo dosáhne určitého věku a zároveň do systému veřejného pojištění přispívali po určitou stanovenou dobu. Důchodové pojištění provádí česká správa sociálního zabezpečení a na základě žádostí podaných na okresní správě sociálního zabezpečení starobní důchody individuálně vyměřuje.

- **Invalidní důchod**

Invalidní osoba je pojem, který můžeme nahradit pojmem jako osoba se zdravotním postižením. Jde o úplnou ztrátu či omezení člověka jednat a provádět činnosti způsobem, který se považuje pro lidskou bytost za normální. Takovýto člověk je na základě postižení znevýhodněn. Přesné definice člověka se zdravotním postižením je mnoho, já zvolím definici dle Úmluvy o právech zdravotně postižených a ta zní: „osoba mající dlouhodobé fyzické, duševní, mentální či smyslové postižení, které v interakci s různými překážkami může bránit jejímu plnému a účinnému zapojení do společnosti na rovnoprávném základě s ostatními“⁷⁶. Zákon o důchodovém pojištění v tomto případě upravuje poskytování invalidního důchodu. Tj. invalidní důchod se poskytuje pouze osobám, které byly na základě lékařského posudku uznány jako invalidní (v ČR máme tři kategorie invalidity, viz vyhláška č.359/2009 Sb.).

- **Vdovský a vdovecký důchod**

Pozůstalí jsou souhrnně označovány jako osoby, kterým zemřela osoba, s kterou byli pokrevně nebo právně (manželství) spojeni. Právně spřízněnými osobami se rozumí vdovec, vdova. V rámci důchodového pojištění se vdovský a vdovecký důchod vyplácí pozůstalému po manželovi či manželce, který byl důchodce, nebo by splnil

⁷⁵ Tomeš, I. *Obory sociální politiky. 1., vydání. Praha: Portál, 2011, s. 171. ISBN 978-80-7367-868-5.*

⁷⁶ 44/2010 Sb.m.s., Sdělení Ministerstva zahraničních věcí, kterým se vyhlašuje oprava českého překladu Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, vyhlášené pod č. 10/2010 Sb. m. s.

podmínky nároku na starobní důchod nebo zemřel při pracovním úrazu. Výše se stanovuje dle zákona o důchodovém pojištění⁷⁷.

- **Sirotčí důchod**

Sirotci jsou děti, kterým zemřela osoba, s kterou byli pokrevně či právně (adopce) spojeny. Na sirotčí důchod má nárok dítě, kterému zemřel rodič, nebo osoba, která ho měla v péči (adopce). Tato dávka se vyplácí do skončení povinné školní docházky, nebo do 26 let, pokud studuje. Výše sirotčího důchodu se opět stanovuje dle zákona o důchodovém pojištění.

Vedle povinné účasti na tomto pojištění existuje i důchodové pojištění, které stojí na dobrovolném principu a je to na uvážení každého občana, jestli si takové pojištění sjedná. Tvoří doplňkové připojištění a označujeme ho jako penzijní připojištění se státním příspěvkem.

4.1.3. Příspěvek na státní politiku zaměstnanosti

Právní úpravu najdeme v zákonu č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti a tento příspěvek (pojištění) se týká jak zaměstnavatelů, zaměstnanců, tak i OSVČ (osoby samostatně výdělečně činné). Jak pro zaměstnavatele, zaměstnance, tak i pro OSVČ je toto pojištění povinné. Je výhradně určeno k úhradě výdajů státního rozpočtu v souvislosti s tzv. podporou v nezaměstnanosti. Tato podpora se vyplácí v době, kdy se nezaměstnaný člověk uchází o zaměstnání a má především sloužit k pokrytí správních výdajů české správy sociálního zabezpečení a úřadů práce, které souvisejí se zabezpečením práva na práci.

Tento povinný příspěvek na státní politiku, jakož i nemocenské pojištění a důchodové pojištění je zaměstnavatel povinen odvádět za zaměstnance na příslušný účet okresní správy sociálního zabezpečení.

⁷⁷Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

4.2. Státní sociální podpora

Než se začnu zabývat samotnou problematikou, úvodem bych zmínila pojem rodina. Rodina a její problémy jsou totiž předmětem této kapitoly. Rodina se považuje za základ státu. Je to základní jednotka společnosti a má vůči státu právo na ochranu a na podporu. Jde o podporu rodin, které to potřebují. Především jde tedy o novomanžele v souvislosti se založením rodiny. Stát má povinnost těmto rodinám poskytnout rodinné dávky a tím je povzbudit a motivovat v jejich úsilí o nejlepší zájem dítěte. Ten je totiž hlavním smyslem této ochrany.

Celkově by se ale dalo shrnout, že povinnost státu na ochranu a podporu funkčních rodin jsou⁷⁸:

- podporovat založení rodiny
- chránit a podporovat těhotné ženy a matky v době mateřství
- chránit rodinu a poskytovat ekonomickou podporu rodině při výchově dítěte
- chránit zájmy dětí
- poskytnout přiměřené zdravotní, vzdělávací a sociální služby

Je nutno uvést, že sociální událostí jako sociální problém není samo o sobě těhotenství, porod a mateřství a výchova dítěte, ale jsou to až potřeby s nimi spojené. Takové potřeby jsou:

- Ztráta výdělků spojená s potřebným pracovním volnem.
- Mateřská dovolená jako sociální problém spojený se ztrátou výdělků se řeší v rámci sociálního pojištění. Principem je hmotné zabezpečení v době, kdy žena nemůže v důsledku těhotenství a mateřství pracovat a tento problém se kvalifikuje jako nemoc. Řeší se zde tedy jen otázka ženy jako zaměstnankyně, které byly pojištěny a mají tak na dávku nárok (viz pojistné na sociální zabezpečení).
- Náklady na zdravotní péči.
- Zvýšené náklady vyvolané potřebou připravit se na očekávaný přírůstek do rodiny a přizpůsobit mu svůj život.
- Zvýšené náklady spojené s výchovou nezaopatřeného dítěte.

⁷⁸Tomeš, I. *Obory sociální politiky. 1., vydání. Praha: Portál, 2011, s. 192. ISBN 978-80-7367-868-5.*

Přípravení se na potomka souvisí především se zajištěním ošacení, stravy, v mnoha případech i nového bydlení. Následná výchova o nezaopatřené dítě spočívá v zajištění výživy, péče (preventivní a léčebné), vzdělání a výchovy. Tyto situace, které pro mnoho rodin představují sociální problém, se řeší v rámci státní sociální podpory.

Státní sociální podpora má podobu dávek, které stát vyplácí ze státního rozpočtu a jeho celkový systém, jako jsou např. nároky na dávky a podmínky s tím spojené, žádosti o dávky a vyplácení dávek apod. je upraven zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Podle tohoto zákona se poskytují dávky.

- **Přídavek na dítě:**

Je to základní, dlouhodobě poskytovaná dávka rodinám s dětmi, která má částečně pokrýt náklady spojené s výchovou a výživou těchto nezaopatřených dětí. Nárok na přídavek na dítě má nezaopatřené dítě, jestliže rozhodný příjem v rodině nepřevyšuje součin částky životního minima rodiny a koeficientu 2,40⁷⁹. Výše tohoto přídatku je stanovena pevně a poskytuje se v závislosti na věku dítěte.

- **Příspěvek na bydlení:**

Tato dávka slouží rodinám či jejím jednotlivcům s nízkými příjmy. Přispívá na náklady bydlení a jeho poskytnutí vzniká až na základě testování příjmů rodiny za předchozí kalendářní čtvrtletí. Opět je upraven v zákoně o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších zákonů⁸⁰.

- **Porodné**

Porodné je dávka, která jednorázově přispívá na náklady související s narozením prvního dítěte v rodině s nízkými příjmy. Podle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře:

§44 (1) Nárok na porodné má, nepřevyšuje-li rozhodný příjem v rodině součin částky životního minima rodiny a koeficientu 2,40, žena, a) která porodila své první živé dítě, b) které se současně s prvním živě narozeným dítětem narodilo další živé dítě nebo děti.

⁷⁹ Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

⁸⁰ Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

§46 (1) Výše porodného činí 13 000 Kč na první živě narozené dítě; narodí-li se s prvním živě narozeným dítětem další živě narozené dítě nebo děti, činí výše porodného 19 500 Kč.

§46 (2) Porodné se vyplatí jednorázově.

- **Rodičovský příspěvek**

Dle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře:

§30 (1) Rodič, který po celý kalendářní měsíc osobně celodenně a řádně pečuje o dítě, které je nejmladší v rodině, má nárok na rodičovský příspěvek nejdéle do 4 let věku tohoto dítěte, a to nejdéle do doby, kdy byla na rodičovském příspěvku vyplacena z důvodu péče o totéž nejmladší dítě v rodině celková částka 220 000 Kč, není-li dále stanoveno jinak.

Pro stanovení nároku a výše rodičovského příspěvku je rozhodující výše denního vyměřovacího základu pro stanovení peněžité pomoci v mateřství nebo nemocenské v souvislosti s porodem nebo převzetím dítěte podle zákona o nemocenském pojištění. Jestliže alespoň jednomu z rodičů v rodině lze stanovit k datu narození nejmladšího dítěte 70% 30násobku denního vyměřovacího základu, rodič si může volit výši a tím i délku pobírání rodičovského příspěvku⁸¹.

O úpravě rodičovského příspěvku blíže odkazují opět na zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

- **Pohřebné**

Tato jednorázová dávka není závislá na příjmech. Vyplácí se jednorázově a přispívá na náklady spojené s pohřbem. Výše této dávky je stanovena pevně, činí 5000 Kč a nároky na tuto dávku najdeme v zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. Tento právní předpis stanovuje i nároky na výplatu této dávky a to v⁸² §47 odst. 1: Nárok na pohřebné má osoba, která vypravila pohřeb

- a) dítěti, které bylo ke dni smrti nezaopatřeným dítětem, nebo
- b) osobě, která byla ke dni smrti rodičem nezaopatřeného dítěte, jestliže dítě nebo osoba uvedená v písmenu b) měly trvalý pobyt (§3) na území České republiky.

⁸¹ Ministerstvo práce a sociálních věcí, odbor 23. Rodičovský příspěvek [online] Poslední aktualizace 1. 12. 2012 [cit. 2013-03-24]. Dostupné z: <http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/rodicovsky_prisp>.

⁸² Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

4.3. Sociální pomoc

Je to fakultativní část sociální ochrany. To znamená, že když životní obtížné situace, v kterých se člověk ocitne nelze vyřešit podle I. a II. pilíře (nemají nárok ze sociálních pojištění ani ze státní sociální podpory), nastupuje sociální pomoc. Občan na takovou pomoc nemá nárok, ale má právo si o ní zažádat, nedosahuje-li jeho životní úroveň bez jeho zavinění důstojného životního minima⁸³. Cílovými skupinami sociální politiky, respektive zde sociální pomoci jsou osoby, jež jsou pro svou chudobu sociálně vyloučeny (především lidé, kteří mají dvě a více dětí, zdravotně postižení, staří, či sociálně zanedbaní apod.).

4.4. Právní rámec ČR a její dopad na sociální problémy

Za klíčovou právní úpravu v ČR považují určitě Listinu základních práv a svobod⁸⁴. Její důležitost spočívá v jejím postavení, jakožto součást ústavního pořádku. V tomto dokumentu, přesněji v článku 30 odst. 2 najdeme ustanovení, který vyhláší: kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek. Toto ustanovení jí v rámci sociální pomoci staví do popředí a její podrobnosti nalezneme v dalších zákonech. Tyto zákony jsou: zákon o životním minimu, zákon o hmotné nouzi, a zákon o sociálních službách. Ty jsou i s Listinou základních práv a svobod hlavními normativními předpisy upravující institut sociální pomoci.

4.4.1. Zákon o životním minimu

Tento zákon v přesném znění najdeme jako zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu. Vymezuje pojmy životní a existenční minimum a hlavní využití této úpravy spočívá v aplikaci životního minima v zákoně č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi (viz níže). Při posuzování hmotné nouze životní minimum tvoří hlavní rozhodující úlohu. Důležitým se stává také nařízení vlády č. 409/2011 Sb., o zvýšení

⁸³Tomeš, I. *Obory sociální politiky. 1., vydání. Praha: Portál, 2011, s. 244. ISBN 978-80-7367-868-5.*

⁸⁴Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

částek životního minima a existenčního minima. Toto nařízení stanovuje částky životního a existenčního minima, které jsou platné od 1. 1. 2012.

Definice životního a existenčního minima dle zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu je:

Životní minimum je minimální společensky uznaná hranice peněžních příjmů k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb⁸⁵.

Existenční minimum je minimální hranicí peněžních příjmů, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití. Tento institut byl vedle životního minima zaveden z důvodu větší motivace pro dospělé osoby v hmotné nouzi. Existenční minimum nelze použít u nezaopatřeného dítěte, u poživatele starobního důchodu, u osoby invalidní ve třetím stupni a u osoby starší 68 let⁸⁶.

Dále tento zákon stanovuje, co jsou započitatelné příjmy (čisté peněžní příjmy), a na základě posuzování jednotlivce nebo společně posuzovaných osob popisuje způsob výpočtu těchto příjmů. To vše slouží k určení, zda má žadatel na základě žádosti nárok na životní minimum. Co se týká částek, jak jsem se již zmiňovala, jsou pevně stanoveny zákonem. Přesto je možnost tzv. valorizace životního a existenčního minima, tj. zvýšení životního a existenčního minima. Toto zvyšování částek probíhá na základě nařízení vlády⁸⁷.

4.4.2. Zákon o hmotné nouzi

Zákon ze dne 6. listopadu 2011, kterým se mění zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů⁸⁸ je aktuální úpravou poskytování pomoci prostřednictvím dávek v hmotné nouzi osobám s nedostatečnými příjmy, tedy osobám nacházející se v hmotné nouzi, k zajištění základních životních podmínek. Se zajištěním těchto základních životních podmínek zákon spojuje zajištění základní obživy, bydlení a mimořádných událostí. Pokud tedy osoba nesplňuje příjmové hranice, které jsou stanoveny zákonem o životním a existenčním minimu, nastupuje pomoc v podobě dávek. Za příjem se v tomto případě považuje nejenom příjem ze zaměstnání

⁸⁵ Ministerstvo práce a sociálních věcí, odbor 65. Životní a existenční minimum [online] Poslední aktualizace 1. 12. 2012 [cit. 2013-03-24]. Dostupné z: <http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/zivotni_min>.

⁸⁶ Viz Tamtéž.

⁸⁷ Viz zákon č. 110/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.

⁸⁸ Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.

nebo podnikání, ale patří sem i různé sociální dávky v rámci státní sociální podpory (rodičovský příspěvek, příspěvek na bydlení atd.) a ostatní příjmy. Součástí pomoci v hmotné nouzi tvoří také sociální práce s osobami v hmotné nouzi.

Dávky v systému pomoci v hmotné nouzi jsou:

- **Příspěvek na živobytí**

Nárok na tento příspěvek má každá osoba, která má příjmy nižší než je životní minimum. To ovšem není jediná podmínka. Další podmínkou pro přiznání této sociální dávky je také to, aby člověk projevoval snahu svůj nedostatečný příjem zvýšit. Tedy aby se ucházel o zaměstnání, či prodal nějaký svůj majetek, pokud ho vlastní apod. Žádost o tuto dávku si žadatel žádá u příslušného úřadu práce.

Zákon o pomoci v hmotné nouzi dále stanoví podmínky nároku na příspěvek, výši příspěvku na živobytí (je stanovena pro každou osobu individuálně), povinnost vrátit příspěvek nebo její část, dále upravuje okruh posuzovaných osob a najdeme zde i případy, kdy se částka může zvýšit⁸⁹.

- **Doplatek na bydlení**

Je to taková dávka, která pomáhá uhradit náklady na bydlení, které jsou odůvodněné. Podmínkou nároku na vyplacení tohoto doplatku na bydlení je nárok na získání příspěvku na živobytí a nárok na příspěvek na bydlení podle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. V § 33 odst. 3 pak stanoví situace, kdy lze doplatek na bydlení přiznat i bez těchto podmínek. Výše doplatku na bydlení se stanovuje tak, aby osobě či rodině zůstala částka na živobytí, a to po odečtení odůvodněných nákladů na bydlení. Odůvodněnými náklady se rozumí nájem, náklady za dodávky energií apod.

Zákon vedle podmínek nároku na doplatek na bydlení stanovuje i výši částky doplatku na bydlení. Tato částka se určuje tak, že se odečte od částky odůvodněných nákladů na bydlení za aktuální kalendářní měsíc (snížené o příspěvek na bydlení na základě státní sociální podpory) částka, o kterou příjem osoby (zahrnující i vyplacení příspěvku na bydlení) převyšuje částku živobytí této osoby.⁹⁰

⁸⁹Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.

⁹⁰Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.

- **Mimořádná okamžitá pomoc**

Tato dávka slouží v případě, kdy je potřeba poskytnout pomoc bezprostředně. To zahrnuje především situace nepříznivého a mimořádného charakteru, ve které se člověk ocitne a pro její vyřešení je nutná okamžitá pomoc prostřednictvím dávek poskytovaných v rámci systému sociálních dávek. V zákoně č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi pak nalezneme několik případů, v nichž tuto dávku pomoci v hmotné nouzi lze poskytnout.

První situace je, kdy člověku hrozí vážná újma na zdraví z důvodu nedostatku finančních prostředků a zároveň tato osoba nespĺňuje podmínky pro nárok na dávku hmotné nouze. V tomto případě bude dávka poskytnutá v takové výši, aby doplnila příjem osoby do stanovené částky životního minima.

Druhá situace, kdy má člověk nárok na mimořádnou okamžitou pomoc je spojena s vážnou mimořádnou událostí. Takovou událostí je především živelní pohroma (povodeň, vichřice, zemětřesení apod.) a její následky není člověk přes své sociální a majetkové poměry schopen překonat vlastními silami. Maximální výše dávky činí 15násobek částky životního minima jednotlivce.

Další situací je situace, kdy člověk vzhledem ke svým sociálním a majetkovým poměrům a jeho příjmům nemá dostatečné prostředky k úhradě:

- jednorázového výdaje, který je spojen především se ztrátou osobních dokladů. V tomto případě může být dávka vyplacena i přesto, že tato osoba se běžně nenachází v hmotné nouzi. Výše takové dávky se stanoví na základě konkrétní situace a prokazatelně vynaložených nákladů;
- nákladů, které jsou spojeny s opravou či pořízením nutných základních předmětů dlouhodobé potřeby;
- odůvodněných nákladů související se vzděláním, zájmovou činností nezaopatřených dětí, a nákladů vznikajících v souvislosti se sociálně-právní ochranou dětí.

Další a poslední situací je poskytnutí mimořádné okamžité pomoci při hrozícím sociálním vyloučení. Především jde o

- osoby, které jsou propuštěny z výkonu vazby, trestu odnětí svobody nebo ze zdravotnického zařízení, psychiatrického zařízení, či jiného léčebného zařízení.

- osoby propuštěné ze školského zařízení z důvodu ochranné či ústavní výchovy a po dosažení zletilosti i propuštění z pěstounské péče;
- osoby, které nemají přístřeší a uspokojivě naplněné životně důležité potřeby;
- osoby, kterým jsou z důvodu trestné činnosti jiné osoby ohroženy jejich práva a zájmy.

V tomto případě lze poskytnout dávku až do výše 1 000 Kč.

4.4.3. Zákon o sociálních službách

Tento zákon v přesném znění Zákon o sociálních službách (zákon č. 108/2006 Sb.) v § 1 a § 2 stanovuje předmět této úpravy. Přesně v něm nalezneme⁹¹:

- (1) Tento zákon upravuje podmínky poskytování pomoci a podpory fyzickým osobám v nepříznivé sociální situaci (dále jen "osoba") prostřednictvím sociálních služeb a příspěvku na péči, podmínky pro vydání oprávnění k poskytování sociálních služeb, výkon veřejné správy v oblasti sociálních služeb, inspekci poskytování sociálních služeb a předpoklady pro výkon činnosti v sociálních službách.
- (2) Tento zákon dále upravuje předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka, pokud vykonává činnost v sociálních službách nebo podle zvláštních právních předpisů při pomoci v hmotné nouzi, v sociálně-právní ochraně dětí, ve školách a školských zařízeních, ve zdravotnických zařízeních, ve věznicích, v zařízeních pro zajištění cizinců a v azylových zařízeních.

Zákon tedy upravuje provoz a poskytování sociálních služeb a poskytování příspěvku na péči. Nárok na poskytnutí příspěvku není chudoba, jak to bylo u předchozích právních úprav (zákon o životním a existenčním minimu, zákon o hmotné nouzi), ale určující je zde zdravotní stav osoby. Zaručuje i bezplatné poskytnutí základního sociálního poradenství pro každou osobu. Toto poradenství se týká poskytnutí potřebných informací, které přispívají k řešení nepříznivé sociální situace, nebo jejího předcházení.

Pomoc a podpora, která je poskytována sociálními službami musí vycházet ze základních zásad a to⁹²:

⁹¹Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

- zachovávat lidskou důstojnost osob;
- vycházet z individuálně určených potřeb osob;
- působit na lidi aktivně, podporovat rozvoj jejich samostatnosti a motivovat je k takovým činnostem, které posilují jejich sociální začleňování;
- být v zájmu osoby a v náležitě kvalitě tak, aby bylo vždy důsledně zajištěno dodržování lidských práv a svobod osob;

Sociální služby dle zákona o sociálních službách poskytují na základě splnění podmínek dle zákona⁹³ územní samosprávné celky, právnické osoby jimi zřizované a další právnické osoby, Ministerstvo práce a sociálních věcí a jím zřízené organizační složky státu (úřady práce, krajské úřady, úřady obcí s rozšířenou působností, okresní správy sociálního zabezpečení a další.).

V části III. Zákona o sociálních službách nalezneme úpravu druhů sociálních služeb a úhrady nákladů za poskytování sociálních služeb. Sociální služby zahrnují:

- **Sociální poradenství**

Sociální poradenství zahrnuje vedle základního sociálního poradenství (viz výše), které je zaměřeno vždy na jeden vybraný okruh problému (zaměření na potřeby jednotlivých skupin osob). Jsou to: manželské poradny, poradny pro osoby se zdravotním postižením, poradny pro seniory, poradny pro oběti domácího násilí a mnoho dalších

- **Služby sociální péče**

Principem služeb sociální péče je pomoc osobám zajistit jejich soběstačnost (fyzickou i psychickou), zapojení osoby do běžného života společnosti, důstojné prostředí a zacházení (pokud to již vylučuje jejich stav). Tyto typy služeb pracují především s osobami se zdravotním postižením nebo starými lidmi. Jsou jimi:

- Osobní asistence
- Pečovatelská služba
- Tísňová péče

⁹² Blíže Tomeš, I. *Obory sociální politiky. 1.*, vydání. Praha: Portál, 2011, 243 s. ISBN 978-80-7367-868-5.

⁹³ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

- Průvodcovské a předčitatelské služby
- Podpora samostatného bydlení
- Odlehčovací služby
- Centra denních služeb
- Denní stacionáře
- Týdenní stacionáře
- Domovy pro osoby se zdravotním postižením
- Domovy pro seniory
- Domovy se zvláštním režimem
- Chráněné bydlení
- Sociální služby poskytované ve zdravotnických zařízeních ústavní péče

- **Služby sociální prevence**

Charakteristikou těchto služeb je pomoci osobám, které jsou v krizové sociální situaci (může to být i důsledek jejich životních návyků), žijí v sociálně znevýhodňujícím prostředí, či jsou ohroženy na právech a zájmech v důsledku trestné činnosti jiné fyzické osoby, tj. jejich způsob života vede k sociálnímu vyloučení a tyto služby se snaží tomu zabránit.

Jsou to zejména sociálně zanedbaní jedinci – dospělý i děti, s kterými jednotlivé typy služeb pracují

- Raná péče
- Telefonická krizová pomoc
- Tlumočnické služby
- Azylové domy
- Domy na půl cesty
- Kontaktní centra
- Krizová pomoc
- Nízkoprahová denní centra
- Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež
- Noclehárny
- Služby následné péče
- Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi
- Sociálně aktivizační služby pro seniory a osoby se zdravotním postižením

- Sociálně terapeutické dílny
- Terapeutické komunity
- Terénní programy
- Sociální rehabilitace

Cílem tohoto zákona je zvýšení kvality poskytovaných sociálních služeb, vytvoření podmínek k uspokojování potřeb osob, které jsou v prosazování svých potřeb oslabeny a v neposlední řadě podpořit zásadu rovných příležitostí pro všechny.

4.5. Vybraná Judikatura v ústavním právu ČR

Bylo by chybou, kdybych českou ústavněprávní judikaturu ztotožňovala pouze s judikaturou Ústavního soudu České republiky (dále „Ústavní Soud“). Již z právního řádu (její hierarchie a logiky) vyplývá, že celá řada dalších orgánů veřejné moci se s ústavním právem potýká. Abych dodržela téma a cíl této kapitoly, která se bude zabývat jen a pouze judikaturou ovlivňující sociální práva (především tedy otázku důchodů, vyplývající z ustanovení čl. 30 LZPS, které stanoví, že občané mají právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele), musím zmínit v první řadě Nejvyšší správní soud (dále „NSS“). NSS vedle Nejvyššího soudu zaujímá pozici nejvyššího soudu v systému českého soudnictví. Jeho základní funkcí je rozhodování o kasačních stížnostech jako mimořádných opravných prostředcích, která se stává důležitým nástrojem pro sjednocování judikatury správních soudů. Vedle kasačních stížností do jeho kompetence (jakož i dalším nástrojem pro sjednocování judikatury) spadají i další pravomoci, které mu jsou svěřeny soudním řádem správním.⁹⁴ Velmi významnou roli v této oblasti hraje a výsadní postavení zaujímá i Evropský soud pro lidská práva (dále „Soudní dvůr EU“). Jako nejvyšší soudní těleso při aplikaci systému práva EU „při rozhodování o stížnostech interpretuje Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod, která podle sporné (avšak nepochybně závazné a nepřekonané) judikatury Ústavního soudu tvoří součást

⁹⁴Pro úplný přehled všech pravomocí odkazují na komentář Sladecek, Vladimír, Vladimír Mikule a Jindřiška Syllova. *Ústava České republiky: komentář. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2007, xiv, 935 p. ISBN 80-717-9869-X, str. 753.*

ústavního pořádku.⁹⁵ Pro přehlednost následující „kauzy slovenských důchodů“ je potřeba podotknout vztah mezi NSS a SDEU. Protože rozhodnutí NSS nelze napadnout žádným opravným prostředkem, tak v případě, kdy má pochyby ve výkladu práva EU je povinen obrátit se na Soudní dvůr EU s tzv. předběžnou otázkou. Toto vyplývá z čl. 267 Smlouvy o fungování Evropské Unie (bývalý článek 234 Smlouvy o Evropském společenství).

Ústavní soud české republiky zaujímá v české soustavě soudů oproti soudům obecným (okresním, krajským, vrchním a nejvyšším) specifické postavení. Do kompetence českého Ústavního soudu jako ochránce sociálních práv spadají dvě základní agendy: (úplný výčet nalezneme v čl. 83 až čl. 89 Ústavy)

- 1) Ve smyslu čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy – řízení o zrušení zákonů nebo jejich jednotlivých ustanovení, jsou-li v rozporu s ústavním pořádkem,
- 2) Ve smyslu čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy – ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí a jinému zásahu orgánů výkonné moci do ústavně zaručených základních lidských práv a svobod.

Zásadní význam mají také Plenární rozhodnutí Ústavního soudu vynesená v řízení o abstraktní kontrole norem.

Vztah Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva je ale vzhledem k jeho specifickému postavení oproti vztahu mezi NSS a SDEU složitý. Problém tady představuje vzájemná nespolupráce mezi dotčenými soudy a to formou předběžných otázek. Jak jsem již zmiňovala, čl. 267 Smlouvy o fungování Evropské Unie (bývalý článek 234 Smlouvy o Evropském společenství) jasně formuluje vztah pro SDEU a vrchních soudů členských. NSS tyto pravidla respektuje a dalo by říci, že jejich vzájemná komunikace formou diskuse (pomocí řízení o předběžné otázce) funguje. NSS pravidelně v nejasných případech při aplikaci práva Evropské Unie toto řízení zahajuje a doposud mezi těmito instancemi nevznikl problém. Jisté nejasnosti ale zůstávají právě u ÚS. O problematice vzájemného spolupůsobení ÚS ve vztahu k právu Evropské Unie a judikatuře SDEU a jeho podrobné analýze se zabývalo již mnoho

⁹⁵ Bobek, M., Kuhn, Z. A kol. *Judikatura a právní argumentace*. 2. Vydání. Praha: Auditorium, 2013, 333 s. ISBN:978-80-87284-35-3

autorů. Nicméně bych zdůraznila např. Jana Kyselu⁹⁶, Filipa Křepelku⁹⁷ a Zdeňka Kühna⁹⁸, kteří mezi sebou vedli na toto téma mnoho diskusí. Právě zmíněný Zdeněk Kühn se pak již zaměřil konkrétně na Ústavní soud a apeluje, aby institut předběžných otázek využíval. Zda je to pro Ústavní soud potřeba, či snad dokonce povinnost je ale otázkou nevyřešenou. Já zastávám názor, že pokud ÚS aplikuje právo Evropské Unie, měl by tohoto institutu předběžné otázky využívat. Co se týče judikatury Ústavního soudu a jeho přístupu k Evropskému soudu pro lidská práva, nalezneme několik judikátů (judikatura ve věci tzv. cukerných kvót⁹⁹, judikatura ve věci tzv. eurozatykače¹⁰⁰, nálezy ve věci přezkumu Lisabonské smlouvy¹⁰¹ a judikatura ve věci slovenských důchodů¹⁰²), které jsou velmi diskutabilní a často také označovány za „milníky“. Tzv. „kauza slovenských důchodů“ se budu podrobněji věnovat v následujících odstavcích a právě neochota komunikace pomocí institutu předběžné otázky mezi ÚS a SDEU zde bude představovat jeden z velkých mezníků a také poslední fáze tohoto celého problému.

„Slovenské důchody“

„Kauza slovenských důchodů“ na naší české právní scéně v sobě zahrnuje celou řadu rozhodnutí Nejvyššího správního soudu, Ústavního soudu a v neposlední řadě i rozhodnutí Soudního dvora EU. Jádrem problematiky slovenských důchodů je požadavek vyplácení vyrovnávacích příspěvků českých občanů, kteří mají část, nebo celou dobu zaměstnání odpracovanou u slovenského zaměstnavatele a chtějí tak odstranit rozdíly mezi důchody vyplácenými Českou republikou a Slovenskou republikou. Počátek této problematiky začíná již rozdělením československé federace na dva samostatné státy, kdy se musel vyřešit způsob jak mezi Českem a Slovenskem

⁹⁶ KYSELA, Jan a Zdeněk KÜHN. Aplikace mezinárodního práva po přijetí tzv. euronovely Ústavy ČR. Právní rozhledy. roč. 2002

⁹⁷ KŘEPELKA, Filip. Nesamozřejmá hierarchie práva a vstup ČR do EU. Soudní rozhledy. roč. 2003, č. 6.

⁹⁸ KÜHN, Zdeněk. Rozšíření Evropské unie a vztah šestadvaceti ústavních systémů. Právník. roč. 2004, č. 8.

⁹⁹ Zde patří nálezy Pl. ÚS 45/2000 ze dne 14. 2. 2001 (96/2001 Sb., N 30/21 SbNU 261), Cukerné kvóty I., nálezy Pl. ÚS. 39/01 ze dne 30. 10. 2002 (499/2002 Sb., N 135/28 SbNU 153), Cukerné kvóty II. A nálezy Pl. ÚS. 50/04 ze dne 8. 3. 2006 (154/2006 Sb., N 50/40 SbNU 443), Cukerné kvóty III. „Potud, pokud“.

¹⁰⁰ Nálezy Pl. ÚS. 66/04 ze dne 3. 5. 2006 (434/2006 Sb., N 93/41 SbNU 195), Evropský zatýkáč (eurozatykač).

¹⁰¹ Nálezy Pl. ÚS. 19/08 ze dne 26. 11. 2008 (446/2008 Sb., N 201/51 SbNU 445), Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství a nálezy Pl. ÚS. 29/09 ze dne 3. 11. 2009 (387/2009 Sb., N 233/55 SbNU 197), Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství II.

¹⁰² Tedy především nálezy Pl. ÚS. 5/12

vyplácet důchodové dávky, které doposud spadali do federální kompetence. Klíčovým dokumentem se stala dvoustranná smlouva mezi Českou a Slovenskou republikou uzavřená dne 29.10.1992, publikovaná pod č. 228/1993 Sb. (dále jen „Smlouva“) v rámci opatření, které byly určeny k vyřešení situace po rozpadu České a Slovenské Federativní Republiky dne 31.12.1992. V článku 20 Smlouvy bylo jako rozhodující kritérium pro určení státu, který je povinen vyplácet důchodové dávky zaměstnanci na jeho území stanovil sídlo zaměstnavatele. Hospodářský a politický vývoj jednotlivých zemí byl však v následujících letech odlišný a to se samozřejmě muselo odrazit i na výši vyplácení důchodů. Vzniká tak skupina českých občanů, avšak (dle stanoveného kritéria) pobírající slovenský důchod, který v důsledku rozdílného hospodářského vývoje byl nižší, než kdyby pobírali důchod v Čechách. Ti samozřejmě hledali možnost, jak toto znevýhodnění napravit a proto se obrací na soudy. Po neúspěšném apelu na soudy obecné, zamítnuté kasační stížnosti k Nejvyššímu správnímu soudu se tak obrací na Ústavní soud. Tady naše kauza začíná a její počátek můžeme nazvat jako „rozpor v judikatuře Ústavního soudu“.

Prvním rozhodnutím, které se stalo klíčové pro další argumentace Ústavního soudu ohledně slovenských důchodů je náleží Ústavního soudu ze dne 3. 6. 2003, sp. zn. II ÚS 405/02, N 80/30 SbNU 245 – slovenské důchody I. Tento náleží se týkal české stěžovatelky, která odcházela do předčasného důchodu a měla dle smlouvy část důchodu započtenou ve slovenském systému důchodového pojištění. Slovenský systém však tento institut v té době neměl a proto na výplatu důchodu neměla nárok. Česká správa sociálního zabezpečení přiznala pouze tu část předčasného důchodu, kdy po rozpadu federace pracovala v České Republice. Dobu odpracovanou za trvání federace správa nezohlednila a odkázala na smlouvu a její stanovující kritérium sídla zaměstnavatele. Česká občanka se tedy obrátila na Ústavní soud a před ním argumentuje, že má z důvodu použití smlouvy podstatně horší podmínky a celá doba by se tedy měla počítat jako doba odpracovaná v České Republice. Ústavní soud stížnosti vyhověl. Argumentuje tím, že se jedná o diskriminaci v přístupu k právu na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a konkrétně se vyjádřil, že *„ne každé rozlišování mezi občany má povahu diskriminační. Různé zacházení s občany je ústavně akceptovatelné tehdy, pokud je založeno na "objektivních" a "rozumných" důvodech. V daném případě je rozlišování založeno na tom, zda občan České republiky byl v době existence československého státu zaměstnáván zaměstnavatelem se sídlem v České republice nebo*

ve Slovenské republice. Pokud byl tehdy český občan (s trvalým bydlištěm v České republice) zaměstnáván ve Slovenské republice, považuje se to z hlediska důchodového pojištění za "zaměstnání v cizině", což má pro něj negativní důsledky pro důchodové nároky v rámci českého systému důchodového pojištění"¹⁰³. Dodává, že stěžovatelce náleží výše důchodu stanovená českým právním řádem. I přes nesplnění podmínky pro odchod do předčasného důchodu podle slovenského platného právního řádu jí nemůže být z důvodu diskriminace odepřeno právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří.

Dalším, navazujícím judikátem je usnesení ÚS sp. Zn. II ÚS 24/04 ze dne 9. 12. 2004 – slovenské důchody II. Hned na začátku si můžeme všimnout rozdílného druhu rozhodnutí. První judikát je nález, který rozhodnutí obecných soudů zrušil a stěžovatelce vyhověl, druhý jako usnesení již ale ne. V tomto druhém judikátu – slovenské důchody II. stěžovatelka tvrdí, že její připočtená výše důchodu je nižší, protože na základě smlouvy je část důchodu přiznána podle slovenského práva. Žádá tedy o dorovnání rozdílné výše důchodů a argumentuje judikátem slovenské důchody I. Ústavní soud ale její požadavek nevyšlyšel, ústavní stížnost odmítl pro zjevnou neopodstatněnost. Na stěžovatelčin odkaz na judikát I. Ústavní soud konstatoval: „Pokud se stěžovatelka dovolává nálezu ze dne 3. června 2003, sp. zn. II. ÚS 405/2002, uvádí Ústavní soud následující. V citované věci byl shledán postup českých orgánů veřejné moci jako protiústavní především s přihlédnutím k neexistenci institutu předčasného důchodu ve Slovenském systému sociálního zabezpečení. V takovém případě bylo osobě, které nebyl předčasný důchod přiznán, upřeno právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří ve smyslu čl. 30 Listiny, a to v ČR pro nedostatečnou dobu pojištění na území ČR, a ve Slovenské republice pro neexistenci tohoto institutu. V projednávané věci však nedošlo k upření práva stěžovatelky, i když jiný způsob určení výše důchodu by mohl být pro ni výhodnější.“¹⁰⁴

Do této doby by bylo ještě vše v pořádku. Kdyby se Ústavní soud držel argumentace těchto dvou rozhodnutí, z logiky chápání by nastolil v těchto případech pravidlo, že bude dorovnávat pouze systémové chyby (např. neexistence institut předčasných důchodů ve slovenském důchodovém systému). V dalších případech by pak odkazoval na použití smlouvy. Ústavní soud se ale rozhodl jinak a do budoucna ve

¹⁰³ Nalus. Internetový vyhledávač judikatury Ústavního soudu [online], [cit. 2014-03-27], Dostupné z: <<http://www.nalus.usoud.cz/>>.

¹⁰⁴ Nalus. Internetový vyhledávač judikatury Ústavního soudu [online], [cit. 2014-03-27], Dostupné z: <<http://www.nalus.usoud.cz/>>.

svých rozhodnutích přiznával nárok na vyrovnávací příspěvek i pouze při rozdílné výši důchodů dle českého a slovenského právního důchodového systému. Tento nesoulad se stal odrazovým můstkem pro celou tuto kauzu a i přes apely NSS se s touto rozporností nikdy nevypořádal.

Další navazující problematickou částí celé této kauzy, kterou se budu snažit na dalších řádkách vyložit je spor Ústavního soudu a Nejvyššího správního soudu. Je důležité, než se pustím do samotného rozboru judikátů zdůraznit skutečnost, že dne 1.5.2004 vstoupila Česká a Slovenská republika do Evropské Unie a to mělo dopad i na Smlouvu. *„Výplata důchodových dávek při práci v zahraničí je v právu Evropské unie upravena nařízením Rady (EHS) č. 1408/71 ze dne 14. 6. 1971, o aplikaci soustav sociálního zabezpečení na osoby zaměstnané, samostatně výdělečně činné a jejich rodinné příslušníky pohybující se v rámci Společenství (dále „nařízení Rady“). V rámci vyjednávání výjimek z tohoto nařízení se jeho součástí (v příloze III.) stal i čl. 20 smlouvy, který zakotvuje kritérium rozdělení výplaty federálních důchodů mezi nástupnické republiky. Pro potřeby práva EU se tak na dobu federace pohlíželo jako na dobu dvou samostatných států, přičemž kritérium pro rozdělení je stejné, jako bylo stanoveno již bilaterální dohodou při rozpadu federace. Na reálný důchod toto opatření nemělo vliv, vše mělo zůstat tak, jak bylo do doby před vstupem do EU. Nicméně Ústavní soud a jím judikované právo na vyrovnávací příspěvek se ukázal jako faktor, se kterým právo EU nepočítalo“.*¹⁰⁵

Pokus, nebo i snaha NSS jak překonat judikaturu Ústavního soudu začala rozsudkem Nejvyššího správního soudu č.j. 3 Ads 2/2003-60 ze dne 19.2.2004 (kauza A.W. proti ČSSZ) a následně rozsudkem č.j. 6 Ads 62/2003-31 ze dne 23.2.2005 (kauza Ing. M.G. proti ČSSZ). Tyto rozhodnutí NSS měly nejenom stejný základ – odmítnutí požadavku na výplatu vyrovnávacího příspěvku (z důvodu rozdílné výše důchodů v SR) na úroveň, která by se shodovala s úrovní dle českého práva, ale i stejný osud. Oba dva rozsudky byly totiž i zrušeny nálezy Ústavního soudu. Nebudu tyto dvě rozhodnutí rozdělovat na dva celky, ani se nebudu zabývat popisem těchto dvou případů. Chtěla bych jen vystihnout nejdůležitější argumenty NSS, kterými se snažil o odchýlení dosavadní judikatury Ústavního soudu. Tyto argumenty, především tedy ty argumenty na úrovni práva Evropské Unie jsou pak důležité pro pochopení dalšího pokračování kauzy slovenských důchodů, kde vedle ÚS a NSS se objeví i další soudní článek a to

¹⁰⁵ Knob, M.: ROZPAD FEDERACE JAKO SPECIFICKÝ PRVEK PŘI APLIKACI PRÁVA EU (SLOVENSKÉ DŮCHODY V JUDIKATUŘE US), *Soudní rozhledy*, 4/2012, str. 127 – 131

dokonce mezinárodní - SDEU. První ze zmíněných odmítavých rozsudků NSS (kauza A.W. proti ČSSZ) byl Ústavním soudem zrušen nálezem ze dne 25. 1. 2005 sp. zn. III ÚS 252/04, SbNU 173 (slovenské důchody III) a stal se nálezem, kdy se ÚS poprvé nejenom odklonil od judikátu slovenské důchody II (aniž by vysvětlil proč tak činil a navazoval pouze na judikát slovenské důchody I), ale musel se také vypořádat s argumentací NSS právem EU. Dokonce NSS po tomto nálezu reagoval postoupením věci rozšířenému senátu NSS¹⁰⁶ a snažil se tak přesvědčit ÚS o závažnosti svých tvrzení. Rozsudek rozšířeného senátu byl ale opět zrušen plenárním nálezem sp. zn. Pl. ÚS. 4/06 ze dne 20.3.2007 N 54/44 SbNU 665 (judikát slovenské důchody V). Druhý rozsudek (Ing. M. G. proti ČSSZ) byl také ze strany ÚS (nález sp. Zn. IV. ÚS. 301 ze dne 13.11.2007 N 190/47 SbNU 465 – slovenské důchody VI) zrušen a NSS musel ÚS přitakat a napadené rozhodnutí zrušit.

Co se týká argumentů NSS a jejich tvrzení, ty se ve svých všech zmíněných rozhodnutí shodují a pouze se doplňují. Samozřejmě v první řadě nesmíme zapomenout na již několikrát zmíněný judikát slovenské důchody II a následné odchýlení se od něho. To ze strany NSS nezůstalo nekritizováno. Dalším velmi důležitým argumentem je (tím zpochybňuje názor ÚS), že rozdílná výše důchodů nepředstavuje diskriminaci ve smyslu ustanovení čl. 3 odst. 1 a čl. 30 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Dokonce tvrdí, že diskriminační je právě fakt, že se tato rozdílná výše (pořád se bavíme o českých občanech, kteří pobírají celý či část důchodu dle slovesného právního řádu) dorovnává. Tento argument staví na tvrzeních, že neodůvodněně odmítá smlouvu a popírá i právní jistotu těch, kteří s federálními pravidly počítali. Pak pokračuje v této linii, a říká, že Ústavním Soudem takto nastolený způsob dorovnávání důchodů nahradil kritérium sídla zaměstnavatele (dle Smlouvy) za kritérium státního občanství, což bude mít samozřejmě nespravedlivý dopad na občany, kteří nejsou občany ČR, ale pobírají důchod v ČR, nebo pobírají důchod v jiných zemích, avšak ne v nástupnických. Konkrétně uvádí, že *„má-li proto Nejvyšší správní soud posoudit, zda s některou skupinou osob, které vzniká nárok na dávky důchodového pojištění, není zacházeno diskriminačně, musí jako diferencní skupinu volit nikoliv skupinu pojištěnců - občanů České republiky, nýbrž skupinu osob pojištěných jako takovou, a uvnitř této množiny dále sledovat, zda případné odlišné zacházení s některými podmnožinami pojištěných osob nenesou znaky diskriminace. Na území ČSFR do konce roku 1992 totiž nebyli činní*

¹⁰⁶ Postoupil to usnesením č.j. 3 Ads 2/2003 – 104 ze dne 21.7.2005

*pouze občané Slovenské a České republiky, ale i občané třetích zemí a apatridé.*¹⁰⁷ Nejpodstatnější argument NSS je však poukaz na právo EU, přesněji pak, že právě zákaz rozlišování na základě státní příslušnosti je preferenční zásadou pro zásadu volného pohybu osob, která je promítnuta do Nařízení Rady (EHS) 1408/71.

Co na to Ústavní soud? Jak se vypořádal především s otázkou práva EU? Na výtky nekonzistentnosti judikátu slovenské důchody II a nálezů po něm ÚS reaguje pouze tím, že tento odlišný názor v judikátu II, který vyslovil v usnesení, byl překonán judikáty dalšími. Nevysvětluje tedy proč tak rozhodl, ani co ho k tomu vedlo a opírá se „pouze“ o čl. 89 odst. 2 Ústavy, kde tedy ještě více poukazuje na sílu a závaznost judikatury ÚS a jeho důležité postavení v systému našeho právního řádu.

Na argumenty změny kritéria sídla zaměstnavatele za kritérium státního občanství podložené právem EU se ÚS vypořádal dosti nešťastně. Jednodušeji řečeno postavil svá tvrzení na tom, že Smlouva není součástí práva EU. Konkrétně mohu odkázat na judikát slovenské důchody VI, kde se ÚS (chybně) vyjádřil takto: *„odkaz na Smlouvu v příloze Nařízení jí propůjčil postavení evropského práva, následkem čehož má i aplikační přednost před českým právem, zřetelně i před ústavněprávními předpisy, a že se stává nepodmíněně závaznou pro strany smlouvy. (...) Tato představa je mylná, poněvadž bilaterální smlouvy mezi členskými státy nejsou pramenem komunitárního práva. Bylo-li by tomu opačně, nastala by naprosto absurdní situace, v níž by byla bilaterální mezinárodní smlouva nepodmíněně kogentní pro její strany navzdory jejich vůli ji měnit, takže by pak mohly mezinárodní smlouvy měnit jenom orgány EU. Naopak odkaz na Smlouvu v Nařízení pouze naznačuje, že vztahy těmito smlouvami regulovanými (jak uvedl Ústavní soud v nálezu III. ÚS 252/04) nepodléhají právu ES. Smlouva se proto stále aplikuje na základě mezinárodního a českého práva a podle obvyklých principů aplikace mezinárodních smluv v českém právním řádu.“*¹⁰⁸ Tato argumentace ÚS, která se měla s problematickou otázkou práva EU vyrovnat, bude později pro celý další vývoj „slovenských důchodů“ příznačná. Musíme však dodat, že ÚS ale opravdu nepohlížel na skutečnost, že se vstupem do EU se smlouva mezi Českem a Slovenskem stala součástí práva EU, tedy i jejím pramenem.

¹⁰⁷ *Rozsudek Nejvyššího správního soudu č. j. 6 Ads 62/2003 – 31, ze dne 23. února 2005, odstavec 2.3.2.*

¹⁰⁸ *Nalus. Internetový vyhledávač judikatury Ústavního soudu [online], [cit. 2014-03-27], Dostupné z: <<http://www.nalus.usoud.cz/>>.*

Na závěr si ale neodpustím uvést stanovisko, které soudce Nykodým vyslovil v nálezu Pl.ÚS 4/06. Ten se tak přiklonil k argumentům NSS. Bylo to jeho odlišné stanovisko, ke kterému se zbytek pléna sice nepřidal (nemá to tedy pro závaznost judikatury ÚS žádný význam), ale právě soudce Nykodým zde přesně vystihuje otázku kritéria státního občanství jako problém zákazu diskriminace státního občanství v právu EU a konkrétně říká, že „nálezy sp. zn. II. ÚS 405/02 a sp. zn. III. ÚS 252/04, které jsou ideovým východiskem i tohoto nálezu, odmítly jakýkoli vliv práva ES na posuzovanou materii. S tímto názorem nyní nelze souhlasit. Česká republika vstoupila 1. 5. 2004 do Evropské unie, a přestože Unie si neklade za cíl harmonizovat důchodové systémy, a tedy respektuje zcela, že úroveň dávek je v členských zemích různá, koordinuje národní systémy tak, aby bylo možno mj. zajistit jednu ze čtyř základních svobod – volný pohyb osob; činí tak Nařízením Rady EHS 1408/71 a 574/72. Smyslem těchto úprav je zajistit, aby osoba zaměstnaná ve více zemích neztratila své nároky na sociální dávky z důvodu jiného občanství, bydliště či proto, že v žádné zemi nesplnila potřebnou dobu pojištění stanovenou předpisy té které země. Koordinace má čtyři základní principy: zakazuje veškerou diskriminaci z důvodu státní příslušnosti (čl. 7), uplatňuje se právní řád jediného státu – právní řád státu, kde zaměstnaná osoba pracuje, bez ohledu na místo bydliště (čl. 13), sčítají se doby pojištění ve všech členských státech (čl. 45 pro důchody), nároky na dávky lze uplatňovat bez ohledu na místo bydliště, dávky se vyplácejí do ciziny. (...) Ve své dosavadní judikatuře k čl. 7 (nařízení rady, pozn. autora) Evropský soudní dvůr prozatím nikterak nevybočil ze svého respektu k vůli členských států zachovat určité smluvní zvláštnosti, pocházející z dob před vstupem do EU, projevené právě v příloze III k Nařízení 1408/71. (...) Tyto závěry aplikovány na posuzovanou věc vedou k přesvědčení, že obsah článku 20 Smlouvy, vtělený do přílohy III Nařízení obsahující rovněž určitou fikci vůči dobám pojištění před zánikem ČSFR (sídlo zaměstnavatele se nemuselo nutně shodovat s místem výkonu práce), má přednost před pravidlem Nařízení o právu aplikovatelném na právní vztah pojištění, přičemž otázky výše důchodu nejsou pro EU rozhodující (existuje určitá výjimka vůči minimální výši důchodu). Ovšem ani aplikace Nařízení na skutkové okolnosti případu, který je předmětem tohoto nálezu, by (...) nevedla k příznivějšímu výsledku, neboť místem výkonu zaměstnání stěžovatelky vždy byla jediné a pouze Slovenská republika a z pohledu práva EU žádný ukazatel nevede k právu České republiky. V tomto případě pak by bylo nutno spíše zkoumat, zda preference občanství České republiky není v přímém

*rozporu se základními zásadami, na nichž stojí koordinace systémů sociálního zabezpečení v rámci Evropské unie.*¹⁰⁹

Tady se přesně ukazuje fakt, že základním problémem se vstupem do Evropské Unie již není rozpad federace (jako diskriminační prvek), ale jsou to právě principy práva EU, které by měla ČR jako její člen dodržovat.

Ústavní soud ve zmíněných judikátech na argumenty NSS právem EU reagoval velmi stroze a vyhýbavě. Otázky kolem práva EU se nikterak neposunuly ani v mnoha jeho dalších nálezech.¹¹⁰ NSS se proto tuto nevyřešenou a nejasnou otázku pokusil odstranit a obrátil se tak na Soudní dvůr Evropské Unie s předběžnou otázkou, jako jediným možným institutem, který by mohl vše objasnit.

Tady nastal okamžik, kdy ze sporu mezi Nejvyšším správním soudem a Ústavním soudem následně vzniká spor mezi Nejvyšším správním soudem, Ústavním soudem a Soudním dvorem EU. Nutno však dodat, že NSS od okamžiku podání předběžné otázky spíše hraje prostředníka a aktéři tohoto sporu se stávají právě ÚS a SDEU. První předběžná otázka byla NSS podána usnesením č.j. 3 Ads 130/2008 – 107 ze dne 23. 9. 2009 a týkala se kauzy Marie Landtová proti České správě sociálního zabezpečení. Druhá předběžná otázka byl případ J. S. proti České správě sociálního zabezpečení, která byla položena SDEU usnesením č. j. 6 Ads 18/2012 – 82 ze dne 9. 5. 2012. Na tuto druhou otázku však z důvodu zastavení řízení Soudní dvůr EU nerozhodl a již ani nerozhodne. Tato fáze kauzy slovenských důchodů je vrcholkem ledovce a NSS využitím institutu předběžné otázky před SDEU přidala této kauze třetí rozměr.

Nebudu se podrobně zabývat obsahem případů ani obsahem jednotlivých rozhodnutí NSS, není to pro pochopení této fáze vývoje důležité. Avšak zaměřím se na samotné předběžné otázky NSS směřující k Soudnímu dvoru EU, odpovědi Soudního dvora EU a následným nálezem ÚS – Pl. ÚS. 5/12 (slovenské důchody XVII). Tento náleze je pak reakcí na rozhodnutí SDEU, kde se proti němu otevřeně postavil.

NSS předběžné otázce ve věci Marie Landtová nejdříve předkládá podrobný vývoj celé této kauzy a dosavadní judikatury, a následně má na SDEU dva dotazy. První se týká samotného vyplácení dorovnávacího příspěvku a otázky jeho rozpornosti s právem EU. Druhý dotaz směřuje proti stanovenému kritériu pro dorovnávání důchodů a to kriteria státní příslušnosti a bydliště v České republice – zda je toto

¹⁰⁹ Odlišné stanovisko soudce Jiřího Nykodýma k nálezu sp. zn. Pl. ÚS. 4/06.,

¹¹⁰ Příkladem mohou být Nálezy sp. zn. IV. ÚS. 158/04, sp. zn. IV. ÚS. 298/06, I. ÚS. 365/05, II. ÚS. 156/06 atd.

kriterium diskriminační dle práva Evropské Unie. K prvnímu dotazu se SDEU vyjádřil velmi jasně a stručně, a to tak, že samotné vyplácení dorovnávacího příspěvku za diskriminační nepovažuje a v rozporu s právem EU to není. Konkrétně odkazuje, že Smlouva a její článek 20 jsou součástí nařízení 1408/71 a i přes výplatu příspěvku nad rámec přiznaný nařízením, právu EU neodporuje. Druhá přednesená otázka však již tak jasná nebyla. Soudní dvůr EU na jednu stranu přitakal NSS a říká, že stanovené kritérium založené na státním občanství a bydlišti v ČR, kterou nastolila judikatura ÚS je diskriminační. Na druhou stranu však dodává, že stěžovatelka sice splňuje kritérium státního občanství a bydliště, které jsou v rozporu s právem Evropské Unie, avšak neměla by z tohoto důvodu o příspěvek přijít a dostat se tak na nižší úroveň. Ve zmíněném rozsudku Soudní dvůr EU tedy potvrdil, že je v kompetenci ČR se rozhodnout, bude-li dorovnávat občanům České republiky nižší slovenské důchody, avšak pokud tak bude činit, musí stejně za nediskriminačních podmínek přistupovat i k občanům ostatních států EU.

Nutno dodat, že Ústavní soud již od počátku podání předběžné otázky nebyl účastníkem „sporů“ (ve svém nálezu Pl. ÚS. 5/12 pak tento fakt kritizuje). ÚS reagoval pouze dopisem, kterým zasílá své vyjádření k Soudnímu dvoru EU. Tato, dle mého názoru, snaha o navázání styku k SDEU ale nebyla vyslyšena. Soudní dvůr EU totiž tento způsob komunikace neakcentoval, především z důvodu neformálnosti a uznával pouze přesně stanovený procesní prostředek, jako je právě podání předběžné otázky. NSS po zodpovězení těchto předběžných otázek rozhodl rozsudkem ze dne 25.8.2011-č.j. 3 Ads 130/2008 – 204. Ve svém rozhodnutí nejdříve rekapituluje dosavadní právní vývoj a judikaturu ÚS a pak věc posoudí podle rozsudku SDEU. Dále také kritizuje Ústavní Soud za nepoložení předběžné otázky Soudnímu dvoru EU. Především pak říká, že ve svých doposud existujících nálezech o otázkách práva Evropské Unie, rozhodl mimo svou pravomoc a názory ÚS jsou tak na základě rozhodnutí Soudního dvora EU v rozporu s právem Evropské Unie. Judikát slovenské důchody XVII, kde Ústavní soud poprvé zareagoval na rozhodnutí Soudního dvora EU ve věci Marie Landtová, se stal klíčovým pro střet práva Evropské Unie s českou judikaturou ÚS. Tento nálezný, který se stal předmětem mnoha diskusí a byl i velmi mediálně sledován, otevírá několik možných řešení. ÚS soud mohl radikálně změnit svoji dosavadní judikaturu a v podstatě dát za pravdu SDEU a přitakat i Nejvyššímu správnímu soudu. Další, ideální možností bylo využití institutu předběžné otázky, tím tak navázat

komunikaci se Soudním dvorem EU (už ne neformálně v podobě dopisu, která neměla žádnou právní závaznost) a pokusit se svými argumenty oficiální cestou zvrátit předchozí rozhodnutí SDEU. To ale Ústavní soud zcela odmítl, nenavázal kontakt a zvolil tak konflikt se Soudním dvorem EU. Samotný nálezn představoval nejdříve jakousi rekapitulaci dosavadní judikatury Ústavního soudu. Opíral se především o nálezy Pl. ÚS. 50/04 ze dne 8. 3. 2006 (154/2006 Sb., N 50/40 SbNU 443), Cukerné kvóty III. „Potud, pokud“ a Nález Pl. ÚS. 66/04 ze dne 3. 5. 2006 (434/2006 Sb., N 93/41 SbNU 195), Evropský zatýkácn rozkaz (eurozatykač). Tyto nálezy jsou opravdu obsáhlé a přesahují možnosti této diplomové práce. Pro nás je v této kauze důležitá pouze doktrína, která na základě těchto judikátů umožňuje ÚS konstatovat, že SDEU zasahuje do materiálního ohniska Ústavy, vybočuje tak ze svých mantinelů (zde se jedná o mantinely svěřené českým ústavním pořádkem orgánům EU), a proto jedná mimo svojí pravomoc (opírá se o čl. 1 odst. 2 Ústavy ve smyslu čl. 9 odst. 2 Ústavy).¹¹¹ Rozhodnutí SDEU by prý směřovalo proti čl. 9 odst. 2. Následně dodává skutečnost, že kdyby se jím řídil, musel by tak ústavodárce změnit materiální hledisko Ústavy, což není v jeho kompetenci. Do této doby se Ústavní soud držel dosavadní judikatury a jeho argumentace tak byla konzistentní. Avšak nakonec se rozhodl jinak, jako by zapomněl na všechny předložené argumenty, opustil od nich, nijak nepřezkoumává nesoulad rozsudku SDEU s materiálním ohniskem Ústavy a rozvíjí novou linii argumentů, které jsou postaveny na tzv. cizím prvku. ÚS nejdříve uvádí, že nařízení Rady č. 1408/71, jehož součástí v příloze III. je i čl. 20 smlouvy nepoužije, jelikož je pouze deklaratorní. Klíčovým hlediskem pro aplikaci nařízení je jeho účel a povaha posuzovaných právních vztahů, jež nutně musí obsahovat cizí prvek. V tomto případě se ale nejedná o použití právních řádů dvou členských států (je zde tedy absence cizího prvku), jelikož výše dorovnávání příspěvku se vypočítává z doby, kdy se jednalo o jeden stát (federativní republika). ÚS to přesně vystihuje takto: *„Dobu zaměstnání pro zaměstnavatele se sídlem na území dnešní Slovenské republiky v době existence společného československého státu přitom dle přesvědčení Ústavního soudu nelze zpětně považovat za dobu zaměstnání v cizině. Všichni státní občané České republiky mají právo na stejné zacházení v oblasti sociálního zabezpečení s ohledem na odpracované roky do 31. 12. 1992 (čili do doby zániku České a Slovenské Federativní Republiky) bez ohledu na místo výkonu práce a sídlo zaměstnavatele v tehdejším Československu. Ani místo*

¹¹¹ Článek 1 (2) Česká republika dodržuje závazky, které pro ni vyplývají z mezinárodního práva
Článek 9 (2) Změna podstatných náležitostí demokratického právního státu je nepřipustná

výkonu práce ani sídlo zaměstnavatele na území pozdější Slovenské republiky nelze pro tento účel považovat za nacházející se na území cizího státu. Nadto sociální zabezpečení po celou dobu existence československé federace spadalo do federální působnosti, přičemž ústavní zákon č. 4/1993 Sb., o opatřeních souvisejících se zánikem České a Slovenské Federativní Republiky, zakotvil kontinuitu českého a československého právního řádu. Území dnešní Slovenské republiky do 31. 12. 1992 jak z hlediska místa výkonu práce, tak sídla zaměstnavatele nelze pro účely sociálního zabezpečení pro české státní občany považovat za území cizího státu. Z uvedené maximy plyne, že vztahy sociálního zabezpečení a nároky z nich plynoucí v předmětné problematice neobsahují cizí prvek, jenž je podmínkou aplikace nařízení“.¹¹²

Ústavní soud se tedy otevřeně postavil proti SDEU a tímto argumentem tvrdí, že se dostatečně nevypořádal s rozpadem federace. S tím ovšem nelze souhlasit. Skutečností, že čl. 20 smlouvy byl zakotven jako součást onoho nařízení, stalo se tak stanovení kritéria sídla zaměstnavatele, jako kritéria pro výplatu dávek správy sociálního zabezpečení mezi nástupnickými státy závazný i pro právo EU. Pokud by Soudní dvůr EU považoval federaci před rozpadem na dva samostatné státy (Česko a Slovensko) jako jeden stát, proč by do svého nařízení tedy volil takový princip výplaty dávek, který počítá právě se dvěma státy? Pokud by se tedy Ústavní soud těmito kritérii neřídil, nejenom že by to odporovalo právu EU, ale i mezinárodním závazkům převzatých onou mezinárodní smlouvou mezi Slovenskou republikou a Českou republikou. Závěrem mohu jen konstatovat, že ÚS v tomto nálezu opravdu setrval na svých tvrzeních, dovedil, že žádné právo EU tu vlastně není, a rozhodl ve světle svých dosavadních judikátů. Pro ještě větší vyostření konfliktu se SDEU pak Ústavní soud dodává, že ve věci Marie Landtové bylo porušeno jeho právo na spravedlivý proces¹¹³, jelikož nebyl účastníkem, ač dle jeho názoru měl být.

Myslím si, že kdyby Ústavní soud podal předběžnou otázku, mohlo dojít ke smířlivému řešení a ne ke konfliktu mezi Ústavním soudem a Soudním dvorem EU. Jako Ústavní soud členského státu EU, nejenom že právo Evropské unie odmítá, ale dokonce se staví proti němu. Proč se nepokusil o komunikaci pomocí institutu předběžné otázky a nespolupracoval s SDEU je otázkou mnoha diskusí. Je to snad jeho

¹¹² Nalus. Internetový vyhledávač judikatury Ústavního soudu [online], [cit. 2014-03-27], Dostupné z: <<http://www.nalus.usoud.cz/>>.

¹¹³ Tisková zpráva MPSV, dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/12417/tz_160212.pdf/> [online], [cit. 2014-03-27]

zatrvelost? Nebo obava ze ztráty svojí toliko důležitosti? Ano, Ústavní soud má dle Ústavy opravdu od ostatních soudů v našem právním řádu specifické postavení. Jak jsem již několikrát ve své práci zmínila, z důvodu nízké přímé garance sociálních práv na základě Listiny základních práv a svobod (čl. 4 odst. 4 a čl. 41. Odst. 1 Listiny) se stává velmi důležitým zdrojem ústavní úpravy sociálních práv zejména jeho judikatura. Avšak celá tato kauza slovenských důchodů bohužel ukazuje jejich trend oslabování. Praxe Ústavního soudu je bohužel v mnoha případech, které se týkají sociálnímu právu, nekonzistentní. A to nejenom ve svých argumentech, ale i nálezech. Zmíněné popsané judikáty jsou tomu příkladem. V této kauze k tomu všemu ovšem Ústavní soud přidal ještě třetí rozměr v podobě práva Evropské Unie a svým rozhodnutím způsobil opravdu velký rozruch. Problematika slovenských důchodů jistě těmito nálezy nekončí. Opravdu můžeme jen spekulovat, do jaké míry tento přístup rozhodování Ústavního soudu dojde, a jestli to sebou přinese i další kauzy, které se zapíší do historie problematických judikátů ČR. Tato kauza již bude neodmyslitelně spojena jako kauza Nejvyššího správního soudu, Ústavního soudu a Soudního dvora EU.

Závěr

Sociální práva jsou neoddelitelnou součástí základních lidských práv, a proto jsem v úvodu této diplomové práce nejdříve provedla stručnou vstupní charakteristiku těchto základních lidských práv a dále jsem se představila jejich vybranou klasifikaci.

Po vstupní pojmové a klasifikační charakteristice jsem se zaměřila na pohled do minulosti a představila tak ústavní vývoj sociálních práv na území České republiky od roku 1918. Následně jsem představila zakotvení sociálních práv v ústavním systému České republiky. V této části jsem se zaměřila především na strukturu Listiny základních práv a svobod, rozbor Hlavy IV. V neposlední řadě jsem podala výklad klasifikace sociálních práv podle Listiny. Celkově lze říci, že Listina základních práv a svobod představuje vztah mezi občanem a státem a zakotvuje tradiční demokratická práva a svobody. Těchto práv a svobod v Listině zakotvených, včetně těch práv sociálních, se může domáhat každý. Všechna tato základní lidská práva a svobody jsou pod soudní ochranou a jsou nezadatelná, nezcizitelná, nepromlčitelná a nezrušitelná.

Dalším předmětem mé práce se staly nadstátní prameny sociálních práv. Pro toto téma jsem záměrně zvolila formu individuálnějšího zpracování. Tím je myšleno, že jsem mnou individuálně vybrané problémy sociálních práv podřadila pod takový nadstátní pramen, který podává v daném problému ochranu. Cílem bylo zaměřit se na aktuální problémy, které vznikají na základě sociálních událostí a které pojí mezinárodní smlouvy, mezinárodní pakty či úmluvy a další jiné nadstátní prameny s jejich ochranou.

V praktické části diplomové práce jsem se velmi podrobně zaměřila na analýzu aspektů současných problémů sociálních práv v České republice a to především na problémové a diskutabilní okruhy sociálních práv. Vybranými současnými problémy sociálních práv pro mou diplomovou práci je sociální zabezpečení, sociální podpora a sociální pomoc. Tyto vybrané problémy jsem představila v rámci preventivní právní ochrany zajišťované státem. Posledním důležitým příspěvkem diplomové práce byla „kauza slovenských důchodů“. Závěr byl tedy věnován judikatuře Ústavního soudu, toliko důležitému zdroji ústavní úpravy sociálních práv. Avšak s kritickým postojem k jeho praxi.

V práci jsem se snažila nejenom o kritický analytický přístup, ale i o zakomponování vlastních argumentačně podložených stanovisek i případných námětů de lege ferenda směřujících k odstranění nedostatků stávající úpravy.

Resumé

Social law is an indivisible part of fundamental human rights and therefore I have started the first parts of my diploma thesis by the short introduction characteristic and classification of these social law and fundamental human rights.

After the instruction classification characteristic I have looked back in past and introduced the constitutional development of social law in the Czech Republic since 1918. After that I have showed current status of social law in the law system of the Czech Republic. In this part I have aimed mainly to the structure of the Charter of Fundamental Rights and Freedoms and its Chapter IV. Then I have continued the diploma thesis with classification of social law according to the Charter of Fundamental Rights and Freedoms. Overall I can summarize, that Charter of Fundamental Rights and Freedoms represents the relationship between citizen and state and represents the traditional democratic rights and freedoms. These Rights and freedoms presented in the Charter can be claimed by anybody. All these fundamental rights and freedoms are under the protection of justice and are inalienable and irrevocable.

The next part of my diploma thesis analysis the supranational sources of social law. For this part of the thesis I have decided to apply the individual processing which means that I have selected the individual problems of social law and link it to the relevant supranational source that provides the justice protection to it. My objective was to target the actual issues arising nowadays in the social area and which are connected to the international treaties, conventions and arrangements.

The last part of my diploma thesis is aimed to practical matters. I have prepared a detailed analysis of current issues of social law in the Czech Republic. I have focused mainly on problematic and disputable areas of social law. The selected current issues for my dissertation were social security, social benefits and social help. I have brought these issues into the light of preventive justice secured by the state.

In the whole dissertation I have applied not only the critical analytical approach, but I have also embedded my own under-laid view and potential suggestions for future development to remove the deficiencies of current justice.

Seznam použité literatury

Literatura knižní a časopisecká:

BLAHOŽ, J., BALAŠ V., KLÍMA, K. Srovnávací ústavní právo. 4 přepracované a doplněné vydání, Praha: WoltersKluwer ČR, a.s. 2011, ISBN 978-80-7357-629-5

ZOUBEK, V. Lidská práva - globalizace - bezpečnost. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007.
ISBN 978-80-7380-026-0.

ZOUBEK, V. Lidská práva – globalizace 2 - bezpečnost. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007.
ISBN 978-80-7380-026-0.

KLÍMA, K. Ústavní právo 3. Rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008.
ISBN 978-80-7380-103-8

KLÍMA, K. Ústavní právo 4. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010.
ISBN 978-80-7380-261-5

TOMEŠ, I. Obory sociální polity. 1., vydání. Praha: Portál, 2011
ISBN 978-80-7367-868-5.

HÝBNEROVÁ, S. Evropská ochrana lidských práv v dokumentech. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum, 2002, ISBN 80-246-0498-1

WAGNEROVÁ, E., ŠIMÍČEK, V., POSPÍŠIL, I. a kol Listina základních práv a svobod, Komentář, Praha: WoltersKluwer ČR, a.s. 2012,
ISBN 978-80-7357-750-6

KLÍMA, K. a kol. Komentář k Ústavě a Listině. 2., rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009.
ISBN 978-80-7380-140-3

KUBA, J. Filosofie lidských práv a právo, Plzeň: Západočeská universita v Plzni 1999,
ISBN 80-7082-540-5

ŠIMÍČEK, Vojtěch. Ústavní stížnost. 3. aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2005, 359 s. ISBN 80-720-1569-9.

FILIP, J. Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva. Brno: Václav Klemm, 2011, 328 s. ISBN 978-80-904083-7-1

HÝBNEROVÁ, Stanislava. Evropská ochrana lidských práv v dokumentech. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0498-1

BOBEK, M., Kuhn, Z. A kol. Judikatura a právní argumentace. 2. Vydání. Praha: Auditorium, 2013, ISBN:978-80-87284-35-3

BOBEK, Michal. Předběžná otázka v komunitárním právu. Praha: Linde, 2005, xlv, 517 s. ISBN 80-720-1513-3.

KNOB, M.: Rozpad federace jako specifický prvek při aplikaci práva eu (slovenské důchody v judikatuře ÚS), Soudní rozhledy, 4/2012

SLADECEK, Vladimír, MIKULE Vladimír a SYLLOVA Jindřiška. Ústava České republiky: komentář. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2007, ISBN 80-717-9869-X

KNOB, Miroslav. Další pokračování ságy slovenských důchodů před Ústavním soudem. Soudní rozhledy. roč. 2012, č. 4

Právní předpisy:

Ústavní zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky

Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky

Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

Zákon č. 10 / 2010 Sb. m. s.

Zákon č. 14/2000 Sb. m. s.

Zákon č. 37/1918 Sb., o prozatímní ústavě

Zákon č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem a o změnách některých zákonů souvisejících s jeho zavedením

Zákon 44/2010 sb. m. s.,

Zákon č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění

Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce.

Zákon č. 266/2006 Sb., o úrazovém pojištění zaměstnanců

Zákon č. 537/1990 Sb., o léčebně preventivní péči a dávkách v nemoci

Zákon č. 551/1991 Sb., o Všeobecné zdravotní pojišťovně České republiky

Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

Listina základních práv Evropské Unie č. 2007/C 303/01.

Protokol (č. 30) o uplatňování Listiny základních práv Evropské unie v Polsku a Spojeném království

Judikatura:

Rozsudek NSS č.j. 3 Ads 2/2003 – 112 (č. 798/2006 Sb. NSS) ze dne 26. 10. 2005.

Rozsudek NSS č.j. 3 Ads 2/2003 – 60 ze dne 19. 2. 2004.

Rozsudek NSS č.j. 6 Ads 62/2003 – 31, ze dne 23. února 2005.

Nález Ústavního soudu ČR 36/01, č. 403/2002 Sb., k pojmu ústavního pořádku ČR

Nález Ústavního soudu ČR 2/08, č. 155/2008 Sb., k protiústavnosti zrušení nemocenského v prvních třech dnech

Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS. 39/01 (Cukerné kvóty II), 499/2002 Sb., N 135/28 SbNU 153, ze dne 30. 10. 2002.

Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS. 50/04 (Cukerné kvóty III. „Potud, pokud“), 154/2006 Sb., N 50/40 SbNU 443, ze dne 8. 3. 2006.

Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS. 66/04 (Evropský zatýkací rozkaz (eurozatykač)), 434/2006 Sb., N 93/41 SbNU 195, ze dne 3. 5. 2006.

Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 405/02 (Slovenské důchody I - aplikace Smlouvy mezi ČR a SR o sociálním zabezpečení č. 228/1993 Sb.), N 80/30 SbNU 245 ze dne 3. 6. 2003.

Nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS. 252/04 (Slovenské důchody III - aplikace Smlouvy mezi ČR a SR o sociálním zabezpečení č. 228/1993 Sb.), N 16/36 SbNU 173, ze dne 25. 1. 2005.

Usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS. 21/04 (Slovenské důchody II - aplikace Smlouvy mezi ČR a SR o sociálním zabezpečení č. 228/1993 Sb.) ze dne 9. 12. 2004. (usnesení)

Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS. 4/06 (Slovenské důchody V - aplikace Smlouvy mezi ČR a SR o sociálním zabezpečení č. 228/1993 Sb.), N 54/44 SbNU 665, ze dne 20. 3. 2007.

Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS. 5/12 (Slovenské důchody XVII - aplikace Smlouvy mezi ČR a SR o sociálním zabezpečení č. 228/1993 Sb.), ze dne 31. 1. 2012.

Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS. 19/08 (Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství), 446/2008 Sb., N 201/51 SbNU 445, ze dne 26. 11. 2008.

Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS. 29/09 (Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství II.), 387/2009 Sb., N 233/55 SbNU 197, ze dne 3. 11. 2009.

Ostatní zdroje:

Ministerstvo zahraničních věcí. Rada Evropy [online], [cit. 2013-03-24]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/multilateralni_spoluprace/rada_evropy/.

Ministerstvo práce a sociálních věcí. Důchodové pojištění [online], [cit. 2013-03-24].
Dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/cs/3>>.

Ministerstvo práce a sociálních věcí, odbor 23. Rodičovský příspěvek [online] Poslední aktualizace 1. 12. 2012 [cit. 2013-03-24]. Dostupné z:
<http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/rodicovsky_prisp>.

Ministerstvo práce a sociálních věcí, odbor 65. Životní a existenční minimum [online] Poslední aktualizace 1. 12. 2012 [cit. 2013-03-24]. Dostupné z:<http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/zivotni_min>.

Nalus. Internetový vyhledávač judikatury Ústavního soudu [online], [cit. 2014-03-27],
Dostupné z: <<http://www.nalus.usoud.cz/>>.

Tisková zpráva MPSV, [online], [cit. 2014-03-27], Dostupné z:
<http://www.mpsv.cz/files/clanky/12417/tz_160212.pdf>]

Tisková zpráva Bohuslava Sobotky, [online], [cit. 2014-03-27], Dostupné z:
<<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/263449-vlada-toci-kormidlem-chce-zrusit-ceskou-vyjimku-v-lisabonske-smlouve/>>]